

sosyoloji notları

e-ISSN: 2618-5903

Haziran/June 2022

Cilt/Volume: 6 - Sayı/Issue: 1

sosyoloji notları

Haziran/June 2022

Cilt/Volume: 6 - Sayı/Issue: 1

e-ISSN
2618-5903

İmtiyaz Sahibi / Owner

Cihad Özsöz

Editörler / Editors

Cihad Özsöz

İsa Demir

Cem Koray Olgun

Editör Yardımcısı / Co-Editor

Pakistan Sarıkaya

Danışma Kurulu / Advisory Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Doç. Dr. Aslıhan Ögün Boyacıoğlu, Hacettepe Üniversitesi
Dr. Çiğdem Manap Kırmızıgül, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Emre Gökalp, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Emre Öztürk, Bakırçay Üniversitesi
Dr. Erhan Akarçay, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Kahraman, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Ferhat Arık, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Gülbin Özdamar Akarçay, Anadolu Üniversitesi
Dr. İlknur Hacısöftaoğlu, Bilgi Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Ali Aydemir, Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Mehmet Çakır, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Meriç Kükrer, Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Mine Karakuş Yetkin, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Altunoğlu, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Nadir Suğur, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Nalan Ova, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Nurşen Adak, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz Işık, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Faik Anlı, Ankara Üniversitesi
Dr. Öznur Yaşar, Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Saim Can Beritan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Şevket Ercan Kızılay, Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel Bozkurt, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Zehra Yılmaz, Yüzüncü Yıl Üniversitesi

sosyoloji notları bağımsız, ulusal ve hakemli ve bir e-dergidir.

Yılda iki kez, Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır.

sosyoloji notları is an independent, national and peer-reviewed e-journal.

It is published twice a year in June and December.

BU SAYININ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF CURRENT ISSUE

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Dr. Çiğdem Manap Kırmızıgül, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Kahraman, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Levent Taş, Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Çakır, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Redaksiyon / Proofreading

Editörler Kurulu
Onur İşçi

İngilizce Redaksiyon / English Proofreading

Fatih Özsöz

Sekreteryaya / Secretariat

Ali Mahmud Çelenk
Murat Keser

İletişim / Contact

dergipark.gov.tr/sosnot
sosyolojinotlari@gmail.com
twitter.com/sosnot

Teknik Destek / Technical Support

Cihad Özsöz, cozsoz@gmail.com

Kapak ve Künye Görselleri / Cover and Masthead Images

flaticon.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRLERDEN

FROM THE EDITORS

1

AHMET ÖZPINAR

MİZAH, SOSYOLOJİ VE TOPLUMSAL GÜNDEM

HUMOR, SOCIOLOGY AND SOCIAL AGENDA

2-23

İSA YEŞİLDAĞ

GÖÇMEN KARŞITLIĞINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

FACTORS AFFECTING ANTI-IMMIGRATION

24-42

EDİTÖRLERDEN

sosyoloji notları dergisinin Haziran 2022 sayısına hoş geldiniz. Öğrencilik yıllarımızda başlayan bu serüven sizlerin kıymetli katkılarıyla hakemli dergi formatında devam ediyor.

Akademik hayatın içinde bulunan herkes haklı olarak iyi dergilerde iyi makaleler yayımlamak istiyor. Yazarlar da dergiler de daha iyi olmak için çaba harcıyorlar. Bu çabaya ortak olmak, bu çabayı gösterenlerin mecrası olabilmek bizler için çok kıymetli.

İlerleyen sayılarda genç akademisyen ve akademisyen adaylarının, lisansüstü öğrencilerinin yeni ve heyecanlı çalışmalarıyla sayfalarımızın daha da zenginleşmesini umuyoruz. Sonraki sayılarımızda görüşebilmek ümidiyle.

sosyoloji notları

MİZAH, SOSYOLOJİ VE TOPLUMSAL GÜNDEM¹

HUMOR, SOCIOLOGY AND SOCIAL AGENDA

Ahmet ÖZPINAR²

ÖZET

Mizah, toplumsal hayatın önemli bir ögesi olarak kabul edilebilir. Çünkü mizah genel itibarıyla toplumsal hayattan beslenir. Mizahın ifade olanağı bulduğu bir mecra olan mizah dergileri de beslendikleri topluma kendi pencerelerinden bakarak olayları değerlendirir ve karikatürize ederler. Toplumsal olay ve olgular bir şekilde bu dergilerde kendine yer bulur. Bu bakımdan mizah dergileri toplumda cereyan eden olayların yansıdığı bir ayna durumundadırlar. Bu süreç tersinden işletildiğinde, yani topluma bakmadan sadece dergilere bakıldığında ne gibi sonuçların çıkacağı merak konusudur. Toplumsal gündemin mizah dergilerine ne ölçüde yansıdığından ziyade, mizah dergilerinin kendisi bir veri olarak kabul edildiğinde hangi sonuçlara ulaşılabileceği incelenmeye değer bir olgudur. *Mizah, Sosyoloji ve Toplumsal Gündem* başlıklı bu araştırma, *Penguen* ve *Cafcaf* dergilerinin kapak sayfalarını ele alarak 2009-2011 yılları arasında bu dergilerdeki toplumsal gündemin ne olduğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Bunun için öncelikle mizahın sosyolojik boyutu ele alınmıştır. Bireysel bir eylem gibi görülen mizahın hangi sebeplerle sosyolojinin bir konusu olabileceği izah edilerek çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesini iletişim bilimleri alanında kullanılan gündem belirleme kuramı oluşturmaktadır. Tepkisiz bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada veriler, 2009-2011 yılları arasında yayınlanan *Penguen* ve *Cafcaf* dergi kapaklarının içerikleri betimsel ve sistematik analizlere tabi tutularak elde edilmiştir. Dergi kapakları, işlediği konulara göre kategorilere ayrılmıştır. Oluşturulan temalar neticesinde dergilerin hangi konulara ne kadar önem verdikleri frekans analizi yapılarak tespit edilmiştir. Böylece toplumsal eylemlere ilişkin hazırlanan kapaklarda dergilerin birbirlerinden ayrıştıkları ve birbirleri ile benzeştikleri noktalar ortaya konulabilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle her iki derginin de genel olarak yazar/çizer kadrolarının ideolojilerini yansıttıkları belirlenmiştir. Dergilerin toplumsal hayattaki sorunları işaret ettikleri görülmekle birlikte ülke içi siyasi gündeme aşırı derecede bağlı oldukları, dünya genelindeki toplumsal ve çevresel sorunlara kapaklarında yeterince yer vermedikleri anlaşılmıştır. Dergilerin toplumsal gündemden kopuk olmadıkları ve aynı zamanda kendi gündemlerini oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum sadece dergi kapakları üzerinden bile toplumsal gündemin takip edilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda mizah dergilerinden toplumsal hayatla ilgili veriler elde edilebileceği, dolayısıyla mizah dergilerinin sosyolojik bir araştırmada veri sağlayıcı materyal olarak kullanılabilmesinin mümkün olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mizah, Sosyoloji, Toplumsal Gündem, *Penguen*, *Cafcaf*.

¹ Bu çalışma 2012 yılında tamamlanan *Mizah Dergilerinde Toplumsal Gündem: Penguen ve Cafcaf Dergileri Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş özetidir.

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Arş. Gör. Dr., ORCID: 0000-0002-0699-6916, e-posta adresi: ahmetozpinar86@gmail.com

ABSTRACT

Humor is accepted one of the important aspects of social life. Because humor is nourished by social life in general. Humor magazines, as a medium by which humor can express itself, observe the society with their perspective, analyze the events, and caricature them. Social events and phenomena find themselves a place in these magazines in some way. In this regard, humor magazines are the mirrors where the social events reflect. It is an issue of concern what kind of results occur when just the magazines are monitored without observing the society. Rather than social agenda's reflection in humor magazines, results which can be deduced are worthwhile phenomena when humor magazines are accepted as the data. This research with the title *Humor, Sociology and Social Agenda* aims at determining the social agenda in magazines *Penguen* and *Cafcaf* between the years 2009-2011 by discussing their cover pages. First, sociological aspect of humor is discussed for this purpose. Institutional frame of the research is described by explaining on what grounds humor can be a subject for sociology whereas it seems like an individual act. Institutional frame of the research is established by agenda setting theory which is used in communication sciences. Data in this nonreactive designed research are acquired by systematic and descriptive analyze of the cover pages' contents of *Penguen* and *Cafcaf* magazines published between the years 2009-2011. Cover pages are classified by their subjects. As a result of the created themes how and on which topics the magazines attach importance is determined by applying frequency analysis. Hence, the topic similarities and differences of the magazines in their cover pages which are designed with respect to social events are put forward. With reference to the gathered data it is determined that both magazines reflect the ideologies of their writers/illustrators in general. It is understood that while these magazines points the problems related to social life and are strictly concerned with domestic politics on one hand, they do not cover enough the sociological and environmental problems on global scale in their cover page. It is gathered that these magazines are not uninterested with the social agenda and at the same time they create their own agenda. This situation shows that social agenda can be followed just by studying to the covers of magazines. In this regard it is monitored that humor magazines can give information about the social life, therefore, they can be used as data provider materials in an sociological research.

Keywords: Humor, Sociology, Social Agenda, Penguen, Cafcaf.

GİRİŞ

Bazen bir konu üzerine sayfalarca yazı yazılır, filmler çekilir veya müzik bestelenir. Ancak bazen bir karikatür bunların hepsinin yerini tutabilir. Tıpkı anı ölümsüzleştiren bir fotoğraf karesi veya çok yerinde kullanılmış bir söz gibi... Karikatür hem bir fotoğraf karesi hem de çok yerinde kullanılmış bir sözü aynı potada erittiğinden hepsinin yerini tutabilmektedir. Karikatür kabaca çizgilerden ve varsa yazılardan, konuşma baloncuklarından vb. oluşur ancak karikatürde bir bütünlük vardır. Hem çizgiler hem de yazılar uyum içindedir. Karikatürün gücünü oluşturan bu temel öğeler kendi içinde birbiriyle bağlantılıdır. Karikatür evrenseldir çünkü çarpıcıdır, yaygındır çünkü kısadır. Karikatür bu bağlamda bir dil işlevi görür: Öz, sade ve mesajı dolaysız olarak veren ve bu yönü sayesinde herkes tarafından anlaşılabilir bir dildir bu. Karikatür aynı zamanda bir ifade biçimidir: Söylenemeyeni söyler, gösterilemeyeni gösterir, açıklanamayanı açıklar, gizli olanı ifşa eder. Güzel bir karikatür bunların hepsini ve hatta daha fazlasını yapabilir. Karikatürün çizgi boyutu insanlığın ortak dilidir. Mağara duvarlarından başlayan bu dil, toplumların farklılaşmasına, yazının icat edilmesine ve dillerin değişmesine rağmen öz itibarıyla aynı kalmıştır. Yazının halen kullanılmadığı toplumların var olması mümkün ise de çizginin hitap edemeyeceği bir kitle yok gibidir. Dolayısıyla çizgi tüm insanlığa hitap edebilir ve bu sebeple karikatür mizah türleri içerisinde evrensel olmaya en yakın olanıdır. Durum böyle iken akla şu soru gelebilir: Peki ama mizah nedir?

Mizah, Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Türkçe Sözlükte* gülmece olarak tanımlanır (TDK, 2011, s. 1692). Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ında mizah maddesine bakıldığında kelimenin aslının müzah olduğu ve şaka, latife, eğlence anlamlarına geldiği görülür (2003, s. 655). Aziz Nesin'e göre "*mizahta gülme vardır; gülme olmayan şey mizah olamaz*" (Nesin, 2002, s. 43). Görüldüğü üzere mizahı tanımlama konusunda çoğunlukla gülmeye atıf yapılmaktadır. Hatta mizah kimi zaman sadece gülme refleksine de indirgenebilmektedir. Bu anlamda gülme ve mizah çoğu zaman birbirine eşit kabul edilir: Bir şey mizahi ise sonunda kesinlikle gülünür veya gülme durumu varsa kesinlikle mizah vardır. Ancak gerçekten de her mizahi durum gülmeye yol açar mı veya her gülme mizahi bir durumun sonucu mudur? Bu soruya verilecek cevap elbette hayır olacaktır.

Gülme fiziksel dünyada bir durum, görülebilen ve duyulabilen bir tepki olarak ele alınır ve bu anlamda ağlamak gibi psikolojik bir durum olarak ifade edilir. Mizah ise beklenmedik bir şekilde sonuçlanan bir olaydan çıkarılan bir uyumsuzluk şeklinde tanımlanır (Stout, 2006, s. 165). Avcı da mizahın "*birçok kaynaktan 'güldürü', 'gülmece', 'gülünç', 'komik',*

'komediya', 'gülme', 'komedi' gibi çeşitli kavramlarla yakın anlamda" kullanıldığını ancak bunun bir sorun olduğunu (2003, s. 81) ifade eder. Bu sorunun temel nedeni yabancı dillerde 'satire', 'irony', 'humor', 'laughter', 'rire' vs. gibi içerikleri birbirinden farklı kavramların Türkçe'ye gülme şeklinde tek bir tanım halinde çevrilmesinden kaynaklanmaktadır. Adı geçen kavramların her birinin Türkçede hiciv, nükte, espri, gülme, mizah, alay, ironi gibi karşılıkları olsa da içinde ve sonunda gülme olan veya gülmeye neden olabilecek bir şeyler ihtiva eden her şey için genel geçer bir kural olarak 'gülme' denilmektedir.

Gülme ediminin mizahi bir durumun sonucunda meydana gelmesi, onun toplumsal kökenlerine işaret etmesi bakımından önemlidir. Bir toplumun yapısı ve işleyişini anlamada öncelikle bakılan temeller çoğunlukla tarih, dil, ekonomi, siyaset ve sanattır. Toplumun tarihi, dili, ekonomisi, siyaseti ve sanatının yanı sıra kültürel yaşantısının bir uzantısı olan mizah algısı da ele alınan toplumla ilgili veriler elde edilmesini sağlayabilir. Türkiye'de mizah ile ilgili yapılmış çalışmalara genel olarak bakıldığında, büyük bir bölümünün iletişim ve halk bilimi alanlarında yapılmış olduğu görülür. Dolayısıyla mizah ile ilgili literatürün büyük bir bölümünde mizahın beslendiği kaynak es geçilerek mizahın kendisi ele alınmış ve onun kullanım alanları ve amaçları ifade edilmeye çalışılmıştır. Oysa mizah onu besleyen toplumsal yapı ile bütünleştiğinde anlaşılabilir bir konudur. Dolayısıyla Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda sosyolojik bir bakış açısıyla mizahın kendisi ve onun bir ifade ediliş tarzı olarak mizah dergileri üzerinde yeterince durulmadığı düşünülmektedir. Bu çalışma mizaha sosyolojik bir gözle bakma teşebbüsü olması sebebiyle literatürdeki boşluğa bir katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Buradan hareketle bu çalışmada amaç, farklı yayın politikası güden iki mizah dergisinin 2009-2011 yılları arasında yayınlanan kapakları üzerinden dergilerin ele aldıkları toplumsal meselelerin tespitidir. Bunun için öncelikle mizahın sosyolojik boyutu ele alınarak araştırmanın kuramsal çerçevesi çizilmiştir. İletişim bilimleri alanında kullanılan gündem belirleme kuramı çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Tepkisiz bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada veriler, *Penguen* ve *Cafca* dergi kapaklarının içerik analizleri yapılarak elde edilmiştir. Böylece toplumsal eylemlere ilişkin hazırlanan kapaklarda dergilerin birbirlerinden ayrıştıkları ve birbirleri ile benzeştikleri noktalar da ortaya konulabilmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

İnsanların neredeyse tamamı hayatları boyunca en az bir kere muhakkak gülmüş veya gülümsemiştir. İnsanları gülümseten nedenlerin başında mizahi konular gelmektedir. Mizah duygusunu tetikleyen evrensel uyaranlar olabileceği gibi toplumdan topluma değişen uyaranlar

da olabilir. Bu nedenle her toplumun kendine has bir mizah anlayışı olabilir. Nitekim Gudelach, *Mizah (Humour)* adlı makalesinin ilk cümlesine “*mizah toplumsaldır*” diye başlar (2009, s. 93). Mizah gerçekten de salt bireysel düzlemde ilerleyen bir form değildir. Mizah, toplumun yaşantısına, bilincine, hafızasına ve dinamizmine göbekten bağlıdır. Zijderveld, eğer tamamen sosyal ve kültüre bulanmış bir olgu varsa o da mizahtır derken bu bağa vurgu yapar (1995, s. 341). Mizahı şekillendiren bireysel zekâdan daha çok işte bu toplumsal boyuttur. Mizahın geçerliliği onun toplumsallığındadır. “*Yani her toplumun ona kattığı kendine has bir içerik ve biçim vardır*” (Aydın, 2010, s. 72). Morreal “*Bir insanın yaptığı espriyi anlamak için onun dünya görüşünü anlamalıyız*” (1997, s. 91) derken ‘*dünya görüşü*’ kavramı ile esasen paylaşılan değerleri yani kültürü işaret etmektedir.

Mizahın toplumsal ve kültürel boyutunu, toplumdan beslenmesi ve toplumsal gerçekleri yansıtmasıyla; toplumsal normları devam ettirmesi ve pekiştirmesi veya tam tersine onlara saldırmasıyla ele almak mümkündür. Mizahı toplumsal yapan noktalardan biri onun toplumsallaşma sürecinde öğrenilmesidir. Neye, nerede ve ne kadar gülüneceği toplum tarafından şekillendirilir. Maga “*insan, bu eyleme doğarken sahip olmaz, daha sonra edinir. Gülmek, toplumsal sistemin içinde şekil alır, kendi kodlarını burada geliştirir*” (2002, s. 176) derken bu noktaya işaret etmektedir.

Mizah kolektif bir davranış olarak ele alınabilir. Öngören’in (2002, s. 23) ifadeleriyle: “*Tek başına gülen birisini gördüğümüz zaman deli mi ne diyoruz. Oysa tek başına ağlayan birisini görünce, acaba derdi nedir diye bir katılma içine giriyoruz. Buna göre gülmenin sağlanması için birden fazla tarafın olması gerekiyor*”. Elbette herkesin yalnız başına iken güldüğü olmuştur ancak toplumda yalnız başına sıklıkla gülmek delilik alameti olarak kabul edilir. Mizahın kendini var edebilmesi ancak hitap edebileceği bir başkasının olmasıyla mümkün görünmektedir. Konunun en meşhur düşünürlerinden olan Bergson, komiğin arı zekâyâ seslendiğini ancak bu zekânın da öteki zekâlarla ilişkide kalması gerektiğini vurgular. Nitekim ona göre “*insan komiğin tadını tek başına alamaz*” ve “*gülmemiz her zaman bir grupla birlikte ortaya çıkar*” (Bergson, 2006, s. 12). Bu bağlamda mizah bireyler arası etkileşimin bir ürünüdür. “*Mizah ve mizahçıyı besleyen, yön ve açı tayin eden toplumsal karşılığının olmasıdır*” (Aydemir, 2010, s. 82). İster birey üzerine ister bir olgu üzerine yapılan mizah olsun hepsinde amaç en azından ikinci bir kişiye hitap edebilmektir. Bu bakımdan mizah bir grup etkinliği olarak değerlendirilebilir.

Mizahın toplumsallığı, gündelik yaşamdaki yansımalarından da görülebilir. Mizah toplumdan beslenirken aynı zamanda toplumu şekillendirme potansiyeline sahiptir. Koestler’in “*bir toplumsal grup ne denli kapalıysa normal kavramı da o denli katıdır ve normalden ayrılan*

kimseyi alaya almaya o ölçüde hazırdır” (1997, s. 73) cümlesiyle ifade ettiği, mizahın toplumdan beslenmesi sebebiyle toplumsal normlara göre şekillendiği ve ‘alay’ aracılığıyla bireyleri hizaya getirme imkânına sahip olduğudur. Bu bağlamda mizah, toplumsal yapıya uymayanları dışlaması ve cezalandırmasıyla toplumsal bir boyut kazanır (Bergson, 2006, s. 18; Georgeon, 2004, s. 85; Şentürk, 2010, s. 126). Botton, mizahın, cezalandırma ve dışlamanın bir sonucu veya amacı olan düzeltme görevine değinirken kakkahanın ahlaki bir amaç edindiğini belirtir (2010, s. 196). Ahlaki bir görev edinmiş mizah böylece toplumsalın devamında rol oynayan yapı taşlarından biri haline gelebilir.

Seyler ve Haggard’a göre komedi sadece “*yaşantının dıştan bir eleştirimi, insan doğası üzerine bir gözlemken*” (2003, s. 9) Şentürk’e göre alay, küçük düşürme, hicvetme gibi yöntemlerle yöneldiği kişi veya gruplara toplumca kabul edilmiş değerleri ve davranışları dikte etmekte ve toplumsal yapının işleyişinde meydana gelecek aksaklıkları engellemeye çalışmaktadır (2010, s. 127). Dolayısıyla komedi veya hiciv sadece komik olmaktan ibaret değildir. Akın “*bütün hicivlerin son derece ciddi bir yönü vardır*” (2002, s. 9) derken mizahın sahip olduğu ciddiyetin sebebinin onun toplumsal ve kültürel boyutunda olduğunu imler.

Mizahın kaynağını toplumdan alması, sosyologlar açısından onun bir inceleme nesnesi haline gelmesine ve ilgili toplumu anlayabilmek ve açıklayabilmek adına yeterli sebep olarak kabul edilebilir. Bu konuda Eker’in görüşleri kayda değerdir. O’na göre “*mizah tarihi incelediğinde, ilgili toplumun sosyal tarihinde ve kültürel belleğinde iz bırakan olay, kişi ve sonuçları görmek mümkündür*” ve bu yönüyle yapılacak bir çalışma o kültürle ilgili yeterli veriyi taşıma kapasitesine sahiptir (2009, s. 43). Bergson’un da aynı görüşte olduğunu anlamak zor değildir. Bergson: “*en büyük sapmalarında bile kendine göre usa uygun, çılgınlığında yöntemli olan komik fantezi, düşlere kapıldığını kabul etsek bile, bunlarda bütün bir toplumun hemen benimsediği, anladığı imgeleri çağrıştırdığına bakılırsa insanoğlunun, özellikle de toplumun, grupların, halkın imge gücünün nasıl çalıştığını bize neden öğretmesin?*” (2006, s. 11) derken mizahın neden sosyolojinin bir konusu olabileceğini ifade etmektedir.

Mizahın sosyolojinin bir konusu olarak ele alınabilmesiyle ilgili olarak Aydemir’in görüşleri de konuya ışık tutacak niteliktedir. O’na göre “*sosyolojinin bir konusu olarak mizah başlıca iki ana kategoride incelenebilir*” (2010, s. 82). Bu kategorilerden ilki mizahçının gözüyle toplumun ele alınması ve yansıtılması üzerinedir. Çünkü mizahçı beslendiği toplumdan aldığı verileri kendi dünya görüşü ile şekillendirir ve çeşitli şekillerde sunar. İkinci kategori ise mizahın sonucu olarak “*ortaya çıkan toplumsal algılamalar, toplumsal hiyerarşinin kurulması, yakınlıkların ve üstünlüklerin anlaşılması, mizah aracılığıyla toplumsal gerçekliğin inşası*”dır

(Aydemir, 2010, s. 82). Bu boyut mizahın toplumsal değişim ve dönüşümdeki rolünü ve bu rolü sayesinde de sosyolojinin bir nesnesi haline gelebileceğini gösteren boyuttur.

Mizahın toplumsal alandan beslenmesi ve yine toplumsal alana seslenmesi onu önemli kılan bir özelliktir. Çünkü mizah yansıdığı veya ayna tuttuğu topluma karşı sorumlu hale gelir. Mizah toplumla ilgili olarak sorumluluk alır. Aldığı bu sorumluluk genel olarak daha iyi bir topluma erişme umudunun gerçekleşmesi olarak kabul edilebilir. Bu anlamda mizah birtakım işlevleri de üstlenmiş olur. Söz gelimi bu işlevler cezalandırma ve düzeltme işlevi, emniyet supabı işlevi, bilinçlendirme işlevi, grup içi dayanışmayı artırma işlevi, kültürel sermaye oluşturma işlevi, uyumlulaştırma işlevi olarak kabul edilebilir.

Mizahın en önemli görevlerinden birinin cezalandırma ve düzeltme işlevi olduğu düşünülür. Çünkü birilerine gülmek en büyük cezalardan kabul edilir. Toplumsallaşma sürecinde “*bak böyle yaparsan sana gülerler*” veya “*kendini el aleme güldürme*” gibi telkinler, gülmenin cezalandırıcı işlevini gösteren örneklerdendir. Bergson’a göre gülünen kişi, kendini değiştirmeye, toplumun istediği gibi bir birey olmaya çalışır (2006, s. 17-18). Çünkü “*insanlar kontrolleri dışında kendilerine gülünmesinden rahatsızlık duyarlar*” (Yumuşak, 2010, s. 64-65). Gülmenin bu özelliğini kullanan toplum, çarpıklık, yolsuzluk ve çıkarıcılıkla güler ve alay ettiği kişinin kusurlarını açığa çıkararak mücadele eder (Dölek, 2002, s. 140; Tanrıbuyurdu, 2007, s. 107). Mizah böyle durumlarda bireyleri toplumla uyumlu hale getirme işlevini üstlenmektedir. Mizahın cezalandırma, düzeltme ve uyumlulaştırma işlevinin bir sonucu olarak toplumsal normları muhafaza ettiği ve/veya yeniden oluşturduğu söylenebilir.

Bu açıdan bakıldığında mizahın kendini ifade ettiği bir tür olarak karikatür de toplumda görülen aksaklıkların veya bireylerde görülen anormal davranışların yazı ve çizgi aracılığıyla düzelmesini sağlama adına bir işlev görebilir. Karikatür bir kurgudur ancak bu kurgu realist sınırlar içerisinde oluşturulur. Çünkü mizahın kendisi “*toplumla kurulan bir iç bağıdır. Üst yapısal bir belirlenim değil, aksine insanın bilinçaltında inşa edilen toplumsal gerçekliğin çeşitli şekillerde ortaya çıkmasından, olaylara ve insanlara dair izlerin yeniden kurgulanmasından ibarettir*” (Aydemir, 2010, s. 83-84). Arık’a göre genel olarak kitle iletişim araçları, 19. yüzyıldan itibaren, sadece bir aktarım aracı yahut toplumsal değişimin bir nesnesi olmaktan çıkarak, toplumsal değişimi aynı zamanda oluşturan ve biçimlendiren ve bu bağlamda pasif konumdan çıkarak aktif işlev gören konuma gelmişlerdir (Arık, 2007, s. 14). Bu tespit karikatür için de geçerli sayılabilir. Karikatür -bir kitle iletişim aracında yayınlanması şartıyla- toplumsal değişim ve dönüşümü sağlayan bir işlev görebilir. Sadece güldürme amacıyla oluşturulmuş karikatürler bile ortak kodların etkisiyle güldürürken düşündürebilen ve aslında güldürürken dönüştürebilen yapıya sahip olabilir.

Kısacası mizahın, içinden çıktığı toplumdan beslenen, o toplumu yansıtan ve bu bağlamda ait olduğu toplumun kültürel kodlarını ifşa eden bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Böylece ait olduğu toplumun absürt ve yanlışlarına dikkat çekerek eleştiri işlevini yerine getirirken ideal toplumun oluşmasına katkı sunabilir. Bu yönüyle mizahın toplumsal bir aktör olarak anlaşılması mümkün olur, yani mizah hem fail (etken, özne) hem meful (edilgen, nesne) olarak sosyolojinin konusu haline gelebilir.

Mizah dergilerinde toplumsal gündem konusunu ele alabilmek için iletişim bilimlerinin sıklıkla kullandığı gündem belirleme kuramına değinmek yerinde olacaktır. Ancak kuramdan bahsetmeden önce *'toplumsal gündemin'* ne olduğuna bir göz atmak gerekir. Önal'ın ifadeleriyle gündem, *"varlığın içinde bulunduğu, farkında olduğu, üzerinde düşündüğü meseledir"* (2010, s. 54). Yüksel ise gündemi, *"dinamik bir etkileşim içindeki konular bütünü"* (2001, s. 31) olarak tanımlar. Bu bağlamda toplumsal gündemin, toplumca içinde bulunulan, farkında olunan, üzerine düşünülen, meşgul olunan, uğraşılan konuları ifade eden bir süreç olduğu söylenebilir. Toplumsal gündemin ne olduğunu belirlemeyi sağlayan ve toplumsal gündemin takibini mümkün kılan birtakım unsurlar vardır. Kitle iletişim araçlarının gündemine aldığı konular da bu unsurlar arasında sayılabilir. Bu noktada radyo, televizyon, gazete vb. kitle iletişim araçlarının toplumun nabzını tutması, gündem kurma, gündem belirleme, gündem saptama veya gündem koyma olarak farklı şekillerde ifade edilen kuram çerçevesinde izah edilmektedir.

Gündem belirleme kuramı, Maxwell E. McCombs ve Donald L. Shaw'ın savunduğu bir kuramdır. Kuramın temelinde kitle iletişim araçlarının gündemi belirlemedeki etkinliği tartışılmaktadır. Kurama göre: *"İzleyiciler kamusal ve diğer konuları kitle iletişim kanalıyla öğrenmekle kalmaz, bir konuya ne kadar önem vereceklerini kitle iletişim araçlarının bunlara verdiği önemden öğrenirler"* (McCombs ve Shaw, 1976, s. 18). Öyle ki seçim sürecindeki kampanyalarda adayların söylemleri dahi kitle iletişim araçlarının kendi gündemine göre yansıtılmaktadır (McCombs ve Shaw, 1972). Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının bilişsel değişime etki edebilme yeteneği en önemli ve en güçlü yönlerinden biri olarak vurgulanmakta (McCombs ve Shaw, 1976, s. 18) ve kitle iletişim araçlarının toplumsal gündemi değiştirebilme potansiyeline atıf yapılmaktadır.

Medyanın toplumsal gündemi değiştirebilme potansiyeli bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bireyler ilk anda medyada işlenen konudan 'haberdar olurlar'. Bu farkındalığın ardından konunun detaylarını öğrenme merakıyla 'bilişsel aşamaya' geçer ve 'bilgi edinmeye' başlarlar. Bilgi edinme aşamasının bir sonucu olarak da 'tutum ve davranış değişiklikleri'

göstermeye başlarlar. Gündem belirleme yaklaşımının çıkış noktasını oluşturan asıl unsur, haberdar etme ve bilgilendirme aşamasıdır (Yüksel, 2001, s. 22).

McQuail ve Windahl, gündem belirleme kuramı ile ilgili olarak DeFleur'ün kitle iletişim araçlarının etkinliği bahsini ele almaktadır. DeFleur'ün kültürel normlar kuramına göre: *“Kitle iletişim araçları sadece bireyler üzerinde doğrudan etkide bulunmaz, aynı zamanda kültürü, bilgi birikimini, bir toplumun norm ve değer yargılarını da etkiler. İzleyicilerin kendi davranış biçimlerini belirlerken kullanabilecekleri bir dizi imaj, düşünce ve değerlendirmeler sunar”* (McQuail ve Windahl, 2010, s. 125). Yani DeFleur'e göre kitle iletişim araçlarının gücü gündem belirlemenin de ötesindedir. O'na göre kitle iletişim araçları, toplumun yıllar içerisinde oluşturduğu kültürünü ve buna bağlı olarak norm ve değer yargılarını da etkileyebilmektedir. Yani McCombs ve Shaw'un savunuculuğunu yaptığı gündem belirleme kuramında temel nokta, kitle iletişim araçlarının kendi gündemini oluşturarak bu gündemi toplumun gündemi haline getirme özellikleri iken; DeFleur kitle iletişim araçlarının gündem belirlemenin daha ötesinde bir güce sahip olduğunu savunmaktadır.

Gündem belirleme kuramı, mizah dergileri açısından ele alınmaya çalışıldığında mizah dergilerinin toplumsal gündemi es geçerek kendi gündemlerini oluşturup oluşturmadıkları ve topluma bu gündemi dayatıp dayatmadıkları; birçok gündem maddesi arasından dergi yazar ve çizerlerinin ideolojik görüşlerine uygun olarak belirli bir konuyu gündeme taşıyıp taşımadıkları; daha da ötesi, bir araç olarak gündemi kullanıp toplumda yer etmiş kültür, gelenek ve normlara etkide bulunup bulunmadıkları sorgulanabilir. Konuyla ilgili Arık (1998, s. 54-55), 50 kuşağı olarak adlandırılan karikatürcü grubunun hem gazete yönetimlerinde hem de gündemi belirlemede çok aktif olduğunu ifade ederek bir bakıma ipucu vermektedir. Bu noktada çalışmanın, *Penguen* ve *Cafcaf* dergilerinin sadece kapak sayfalarını ele alması, - gazetelerde 'manşet'e eşdeğer şekilde- dergi kapaklarına yansıyan toplumsal gündemin ne olduğunu tespit etme amacı taşıdığı söylenebilir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Mizah dergilerinde toplumsal gündem tespitine yönelik olarak yapılan bu çalışma, mizah dergilerinin kapaklarına taşıdıkları gündem maddeleri sayesinde toplumsal sorunların mizah yoluyla nasıl ifade edildiğini saptayabilme ve bu bağlamda Türkiye'nin toplumsal yaşamının mizah dergilerine nasıl yansıdığını anlayabilme amacı taşımaktadır. Türkiye'de yayınlanmış mizah dergilerinin bütün sayılarının böyle bir incelemeye konu olması mümkün olmadığından, öncelikle hangi dergi veya dergilerin ele alınacağı sorusu gündeme gelmiştir. Bunun yanı sıra birbiriyle farklı ideolojik eksenlerde duran iki mizah dergisinin analiz

edilmesinin daha uygun olabileceği kanaatine varılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın evrenini mizah dergileri oluştururken, örneklem seçimi için birbiriyle farklı kutuplarda yer alan mizah dergileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada araştırmada kullanılan örneklem seçiminin amaca yönelik örneklem olduğu söylenebilir. Türkiye’de yayınlanan mizah dergilerinin yayın hayatının uzun soluklu olmaması, birbirinden farklı ideolojiler etrafında şekillenmiş mizah dergilerinin aynı yıllarda yayın hayatına devam etmiyor olması ve çalışmaya konu edilen mizah dergilerinin tüm sayılarının ele alınmasının mümkün olamayacağından hareketle 2009-2011 yılları arasında yayın yapmış olan *Penguen* ve *Cafcaf* dergileri araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Bu noktada ortaya çıkan bir sorun dergilerin yayınlanma sürelerinin farklılığıdır. *Penguen* dergisi haftalık yayınlanmış bir mizah dergisi iken *Cafcaf* dergisi aylık yayın yapmış bir dergidir. Bu sorun dergilerin kaç sayı yayınladıklarından ziyade yayınladıkları sayılarda gündeme aldıkları konuların yüzdesinin hesaplanması yöntemiyle aşılmıştır. Nitekim dergilerin aynı konuyu ele alma sıklıkları dergilerin konuya verdikleri önemi gösteren bir veri olması sebebiyle önemlidir. Verilerin analizine geçmeden önce dergiler hakkında kısa bilgiler vermek dergilerin konumlandıkları yer ve hedef kitlelerini belirleyebilmek bakımından yerinde olacaktır.

Cafcaf Dergisi 2007 yılı Mayıs ayında Genç Dergisi’nin mizah eki olarak yayın hayatına başlamıştır. 2008 yılı Aralık ayından itibaren Genç Dergisi’nin eki olmaktan çıkıp bağımsız bir dergi haline gelen *Cafcaf* dergisi 2017 yılına kadar çeşitli aralıklarla yayınlanmaya devam etmiş ancak 2017’den sonra yeni sayı çıkarmamıştır. Dergi kadrosunda yer alan isimlerin büyük bir kısmı “daha önce yayımlanan; *Cingar*, *Ustura*, *Fit* ve *Cümbür* gibi İslami mizah dergilerinde çalışmış isimlerdir. Kadronun önemli bir kısmı ise, *Gerçek Hayat* dergisinden gelmektedir” (Cantek ve Gönenç, 2011, s. 62). Dolayısıyla derginin mizah anlayışının yukarıda adı geçen dergilerin mizah anlayışlarına paralel olduğu söylenebilir. Mizah dergilerinin neredeyse tamamında olduğu gibi *Cafcaf* dergisinin de hedef kitlesi gençlerdir. Derginin Genç Dergisi’nin bir eki olarak çıkmaya başlaması bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Penguen dergisi 2002 yılı Eylül ayında yayın hayatına başlamıştır. *Leman* dergisinden ayrılan yazar ve çizerlerin kadrosunu oluşturduğu derginin geçmişte çok satan *Gırgır* mizah dergisi ve *Oğuz Aral* çizgisini takip ettiğini söylemek mümkündür. Hedef kitlesine genç yaş grubunu aldığı anlaşılan dergi, mizahı güldürmek için yapma prensibini belirlemiş ve bunda da başarılı olarak yüksek satış rakamlarına ulaşmıştır. Derginin yayın hayatı 2017 yılında sona ermiştir.

2009 ve 2011 yılları arasında *Penguen* ve *Cafcaf* dergilerinin toplamda 129 sayı çıkarmış oldukları gerçeği, araştırmanın sınırlarının daha da daraltılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu gerçeklikten ve çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan gündem belirleme kuramından hareketle söz konusu dergilerde yer alan tüm içeriğin analiz edilmesi yerine, sadece kapak sayfalarının analiz edilmesinin daha uygun olacağı anlaşılmıştır. Bu bağlamda kapakların analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İçerik analizi yöntemi yazılı, görsel ve işitsel materyallerin analizinin yapılabileceği bir yöntemdir. Bu yöntem “sözel-yazılı verilere, sonradan istatistik işlemlerin uygulanabilmesine ve belirli bir kavram, görüş, durum, özellik ya da değişken hakkında önemli bilgiler edinmeye olanak sağlar. Diğer bir deyişle içerik analizi sosyal gerçeği, yani var olan durumu var olduğu şekli ile açığa çıkarmayı sağlamaktadır” (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 21). Ancak içerik analizi yönteminin uyguladığı tek bir teknik yoktur. İncelenecek materyallerin çeşitlenmesinin yanı sıra seçilen materyalin ele alınış biçimi de farklılıklar gösterebilir. Bilgin’in ifadeleriyle “içerik analizi, çeşitli uygulama alanlarına uyarlanabilen ve farklı biçimler alan bir yöntemdir. İncelenen mesajlar ve araştırma amaçları farklı olduğundan analiz yolları da farklı olacaktır” (Bilgin, 2006, s. 8-9). Bu noktada içerik analizlerinin kendi içinde “meta-analiz, meta-sentez (tematik içerik analizi) ve betimsel içerik analizi” (Ültay vd., 2021, s. 190) gibi türleri bulunmakla birlikte nicel ve nitel içerik analizi gibi ayrımlara da gidilebilmektedir. Bilgin bu ayrımlarla ilgili olarak, “nicel yaklaşım, içeriğin bazı özelliklerinin frekansını veri olarak alırken, nitel analiz, bazı öğelerin bulunup bulunmaması üstünde durmaktadır” (Bilgin, 2006, s. 4) derken Ültay vd. göre “temalandırma/kategorilendirme yönteminin kullanılması, betimsel içerik analizi çalışmalarının nitelik açısından da zenginleşmesi” (Ültay vd., 2021, s. 199) bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada bu zenginliği sağlayabilmek adına Kümbetoğlu’nun tabiriyle (2019, s. 146-154) betimsel ve sistematik analiz bir arada kullanılmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

Mizah dergilerinin kapaklarının analize konu edilmesi, “materyalin içeriğine bağlı olarak kategoriler” (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 75) oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Yani ilk etapta kapaklarda işlenen konuların temalandırılması/kategorilendirilmesi/gruplandırılması gerekmiştir. 129 kapağın incelenmesi sonucu dergi kapaklarından ortaya çıkan temalar, Aile, Altyapı, Belirli Gün ve Haftalar, Dış Siyaset, Diğer, Din, Doğal Afet, Eğitim, Ekonomi, Güvenlik, İç Siyaset, İdeoloji, Kültür-Sanat, Medya, Sağlık, Tarihi ve Doğal Güzellikler, Teknoloji, Toplumsal Değerler, Toplumsal Olaylar, Uluslararası Hukuk ve Özgürlükler Sorunu

ve Yargı başlıkları halinde kategorize edilmiştir. Bu kategoriler “*frekans analizine*” (Bilgin, 2006, s. 20) tabii tutularak temaların yoğunluk ve önem derecesi saptanmıştır. Bu işlemi müteakip ortaya çıkan tabloda Dış Siyaset ve İç Siyaset temalarının yüksek oranda çıkması, tabloya iç ve dış siyaset figürlerinin eklenmesi gerektiğini göstermiştir. Dolayısıyla kapak incelemelerinde ‘Şahıs Karikatürleri’ de ele alınmış ve (Bülent) Arınç, (Deniz) Baykal, (İlker) Başbuğ, (Recep Tayyip) Erdoğan, (Kemal) Kılıçdaroğlu, Liderler Toplu Halde, (Benyamin) Netanyahu ve (Barack Hussein) Obama kategorileri oluşturulmuştur.

		Penguin				Cafcaf			
		2009	2010	Toplam	%	2009	2010	Toplam	%
Genel Kategoriler	Aile	1	0	1	0,98	0	0	0	0,00
	Altyapı	0	0	0	0,00	1	0	1	3,70
	Belirli Gün ve Haftalar	2	3	5	4,90	0	1	1	3,70
	Dış Siyaset	5	2	7	6,86	3	1	4	14,81
	Diğer	0	1	1	0,98	0	0	0	0,00
	Din	0	0	0	0,00	1	3	4	14,81
	Doğal Afet	1	0	1	0,98	0	0	0	0,00
	Eğitim	1	2	3	2,94	1	1	2	7,41
	Ekonomi	7	5	12	11,76	0	0	0	0,00
	Güvenlik	1	5	6	5,88	0	0	0	0,00
	İç Siyaset	22	23	45	44,12	6	10	16	59,26
	İdeoloji	1	0	1	0,98	0	0	0	0,00
	Kültür-Sanat	0	1	1	0,98	0	0	0	0,00
	Medya	3	1	4	3,92	0	1	1	3,70
	Sağlık	2	0	2	1,96	0	0	0	0,00
	Tarihi ve Doğal Güzellikler	1	0	1	0,98	0	0	0	0,00
	Teknoloji	2	0	2	1,96	0	0	0	0,00
	Toplumsal Değerler	1	0	1	0,98	2	1	3	11,11
	Toplumsal Olaylar	1	4	5	4,90	0	0	0	0,00
	Uluslararası Hukuk ve Özgürlükler Sorunu	0	1	1	0,98	0	0	0	0,00
Yargı	0	3	3	2,94	1	1	2	7,41	
Şahıs Karikatürleri	Arınç	0	2	2	1,96	0	0	0	0,00
	Başbuğ	1	1	2	1,96	0	0	0	0,00
	Baykal	2	2	4	3,92	0	0	0	0,00
	Erdoğan	25	27	52	50,98	2	1	3	11,11
	Kılıçdaroğlu	0	9	9	8,82	1	2	3	11,11
	Liderler Toplu Halde	0	1	1	0,98	1	1	2	7,41
	Netanyahu	0	1	1	0,98	0	0	0	0,00
	Obama	3	1	4	3,92	1	1	2	7,41
İncelenen Dergi Kapağı Sayısı		51	51	102		12	15	27	

Şekil 1: Penguin ve Cafcaf dergi kapaklarından elde edilen temaların betimsel frekans analizi tablosu.

Kapak sayfasına taşınan konular bazında her iki derginin de en yoğun ilgilendikleri kategorinin ülke içi siyaset olduğu görülmektedir. Toplamda 102 sayılı incelenen *Penguin* dergisinin %44,12’ye tekabül eden 45 kapağı ülke içi siyasete ayrılmıştır. *Cafcaf* dergisi de 27 kapağının 16’sını yani %59,26’sını ülke içi siyaset konusuna ayırmıştır. Buradan hareketle

alınan mizah dergilerinin gündemini belirleyen en temel unsurun ülke içi siyaset olduğu ortaya çıkmaktadır. Mizah dergilerinde ülke içi siyaset konusunun bu denli fazla işlenmesi beklenmedik bir durum değildir. Netice itibariyle, mizah dergilerinin bir nevi basın yayın organı olarak işlev görmesi, ülke gündemini sürekli olarak meşgul eden konuların başında siyasi tartışmaların gelmesi, dergilerin bu konu ile ilgilenmelerinin sebebi olarak görülebilir.

Görsel 1: Penguin dergisi 329 ve Cafcaf dergisi 19 sayılı kapaklar.

Dış Siyaset kategorisi dergilerin en çok işlediği konular arasında ikinci sırada gelmektedir. *Penguin* dergisinde 102 sayının %6,86'sına tekabül eden 7 kapak dış siyaset konusuna ayrılmıştır. Derginin dış siyaseti gündemine aldığı 7 kapağın 3 tanesi Türkiye-ABD ilişkilerini, 3 tanesi Türkiye-İsrail ilişkilerini, 1 tanesi de Türkiye-İran ilişkilerini ele almaktadır. Türkiye-ABD ilişkilerinin konu edildiği kapakların 2'si Obama-Erdoğan görüşmelerini ele alırken 1 tanesi WikiLeaks belgelerini konu edinmiştir. Türkiye-İsrail ilişkilerini gündeme alan 3 kapağın 3'ü de İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarıyla ilgilidir. Bu bağlamda, her iki derginin de Filistin konusuna duyarsız kalmadığı anlaşılmaktadır. *Cafcaf* dergisi, 27 kapaktan %14,81'ine tekabül eden 4 kapağını dış siyaset konusuna ayırmıştır. Türkiye-ABD ilişkilerini ele alan 2 kapaktan bir tanesi ABD Başkanı Obama'nın Ermeni meselesi açıklamaları ile ilgili iken diğeri WikiLeaks belgelerine dayanmaktadır. Türkiye-İsrail ilişkileri ile ilgili çizilen 2 kapağın ikisi de İsrail'in Filistin'de uyguladığı şiddeti ele almaktadır.

Görsel 2: Penguen dergisi 333 ve Cafcaf dergisi 20 sayılı kapaklar.

Belirli Gün ve Haftalar kategorisi milli bayramlar ile yılbaşı vb. resmî tatilleri ifade etmek için oluşturulmuştur. *Penguen* dergisi 102 sayısının %4,9'una tekabül eden 5 kapağında belirli gün ve haftalara değinmiştir. Bu kapaklardan 2 tanesi yılbaşı kutlaması, diğer 3 tanesi ise 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 1 Mayıs İşçi Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle çizilmiştir. Yılbaşı ve 23 Nisan kapaklarında Erdoğan, 1 Mayıs için Muammer Güler, 29 Ekim için ise Kılıçdaroğlu karikatürleri çizilmiştir. *Cafcaf* dergisi ise tüm kapaklarının %3,7'sine tekabül eden 1 kapakta belirli gün ve haftalara değinmiştir. Bahse konu kapak 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'na isabet etmektedir. Kapağa Genelkurmay Başkanlığı koltuğuna geçici olarak oturtulmuş bir çocuk karikatürü çizilmiş, içerik olarak da yapılan hatalardan başka kurumları sorumlu tutma anlayışının toplumda ne denli yerleşmiş olduğunun mesajı verilmiştir.

Dergilerin en çok gündeme aldıkları dördüncü konu Toplumsal Değerler kategorisine isabet etmektedir. *Penguen* dergisinin toplam kapak sayısının %0,98'ine tekabül eden 1 kapağında toplumsal değerler konusuna değinilmiş, *Cafcaf* dergisinin 27 sayının %11,11'ine tekabül eden 3 kapağında toplumsal değerler konusu işlemiştir. *Penguen* dergisi kapağında Erdoğan'ın geçişi sırasında metalci selamı veren gençlerin gözaltına alınması eleştirilmiştir. *Cafcaf* dergisinin söz konusu kapaklarında ise ırkçılık ve şiddete meylin artması, ideal devlet anlayışının sorgulanması, Türkiye'nin yetiştirdiği dehalar gibi konular ele alınmıştır.

Eğitim kategorisi dergilerin kapakları toplamında en çok gündeme aldıkları beşinci konudur. *Penguen* dergisi özelinde ele alınan kapakların %2,94'üne tekabül eden 3 kapakta genel olarak ülkemiz eğitim sisteminin ölçme ve değerlendirme kriterleri, devlet kademesinde

iş bulabilmek için girilmesi gereken sınavlarda yapılan usulsüzlükler ve eğitim sisteminde yapılan değişiklikler eleştirilmektedir. *Cafcaf* dergisi ise 27 sayının %7,41'ine tekabül eden 2 kapakta eğitim konusunu ele almıştır. Eğitim konusunda Türkiye eğitim sistemindeki sorunlar, eğitimde fırsat eşitliği ve eğitimi olmaya Türk halkının bakışıyla ilgili çizilen 2 kapakta temelde iki eleştiri getirilmektedir. Birincisi ezber dayalı eğitim sistemimiz ve bu eğitim sistemi içindeki çifte standartçı, ayrımcı uygulamalar iken ikincisi Türkiye halkının eğitimi ve aydın olmak gibi bir kaygısının olmamasıdır. Bu kapaklarda katsayı sorunu ve eğitimi olmayı aşağılayan 'entel', 'dantel' yakıştırmaları eleştirilmiştir.

Yargı kategorisi dergilerin ele aldıkları ortak konular arasında altıncı sırada gelmektedir. *Penguen* yargı ile ilgili toplam kapak sayısının %2,94'üne tekabül eden 3 kapak yayınlamıştır. Kapakların 2 tanesi Hrant Dink cinayetine 1 tanesi de ceza indirimlerine ayrılmıştır. Dergi bu kapaklarda Türkiye'deki hukuk sisteminde aksaklıklar ve çarpıklıklar olduğunu işaret etmektedir. *Cafcaf* dergisi yargı konusuna 27 sayının %7,41'ine tekabül eden 2 kapakta, 'Cafcafaltı yazısında' değinmiştir. Türkiye yargı sistemindeki çarpıklıklar 'hukukun Türkçesi' ifadeleri ile Ergenekon Davası sürecinde yapılan hâkim ve savcı atamaları 'dumanaltı adalet' ifadeleri ile eleştirilmiştir.

Medya kategorisi her iki derginin de işlediği ortak konulardan sonuncusudur. *Penguen* dergisinin 102 sayısının %3,92'sine tekabül eden 4 kapağı yazılı medyaya ayrılmıştır. Söz konusu kapakların 2 tanesinde *Vakit* gazetesinin gazetecilik anlayışı, 1 tanesinde *Zaman* gazetesinin gazetecilik anlayışı eleştirilirken diğer 1 kapakta gazetelerdeki yazar-patron ilişkisi, içinde Erdoğan bulunan karikatürle eleştirilmiştir. *Cafcaf* dergisinin ise 27 sayısının %3,7'sine tekabül eden 1 kapakta Türkiye'de medya sorunu ele alınmıştır. 43 sayılı kapakta Türkiye'de yayınlanan Televizyon programlarının toplumsal yapıyı bozucu etkisine değinilmiştir. Yine derginin 26 sayılı kapak spotunda Türkiye'de belirli bir zümrenin yönetiminde olan medya organlarının 'azgın ve sapkın' olduğu ifade edilerek, medyanın milli ve manevi değerleri yok sayarak faaliyet gösterdiği vurgulanmıştır.

Aile kategorisi ile ilgili olarak *Cafcaf* dergisinde çizilen kapağa rastlanmamıştır. *Penguen* dergisi ise aile ile ilgili 1 kapak çizmiş, bu kapakta da Münevver Karabulut cinayetine değinmiştir. Dolayısıyla dergilerin aile kurumuyla yeterince ilgilenmedikleri veya aile kurumu hakkında herhangi bir sorun görmedikleri söylenebilir.

Altyapı kategorisinde *Cafcaf* dergisi, ulaşım sorununu ele almıştır. 27 sayısının %3,7'sine tekabül eden 1 kapakta "İstanbul'da dolmuşa binmeyen metrobüse mahkûm kalıyor..." ifadeleri kullanılmıştır. Bu noktadan hareketle derginin altyapı konusunu Türkiye genelinde değil İstanbul özelinde ele aldığı ve ulaşım sorununu toplumsal gündemin bir

yansıması olarak ele almadığı sonucu çıkmaktadır. *Penguen* dergisinin konuyla ilgili kapağı bulunmamaktadır.

Din kategorisi *Cafcaf* dergisinin en fazla gündemine aldığı konulardan biridir. 27 sayının %14,81'ine tekabül eden 4 kapak din konusuna ayrılmıştır. Din konusunu direk işleyen veya içinde dini göndermeler bulunan kapaklardan 1 tanesi sahte mehdiler konusuna, 1 tanesi camilere gitmeme konusuna, 1 tanesi hadis konusuna ve 1 tanesi de Ramazan ayı ve oruç konusuna değinmektedir. Bu bağlamda derginin, beslendiği toplumun dini ve itikadî meselelerine duyarsız kalmadığı görülmektedir. *Penguen* dergisi ise herhangi bir şekilde din konusunu gündemine almamıştır.

Ekonomi kategorisinde *Cafcaf* dergisi tarafından çizilen kapağa rastlanmamıştır. *Penguen* dergisi ise 102 kapağının %11,76'sına tekabül eden 12 kapağını ekonomi konusuna ayırmıştır. Buradan hareketle *Penguen* dergisinin Türkiye siyasetinden sonra önem verdiği en önemli konunun ülke ekonomisindeki sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Dergi Türkiye'de işsizlik ve yoksulluk sorunu olduğunu ve Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti döneminde bu sorunun çözülemediğini dile getirmektedir. Derginin hükümete muhalif duruşu ekonomi konusunu ilk sıralarda kapağa taşımasında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.

Güvenlik kategorisi ile ilgili hazırlanmış herhangi bir *Cafcaf* dergisi kapağı bulunmamaktadır. *Penguen* dergisinin ise dördüncü sırada önem verdiği konu güvenlidir. 102 kapağın %5,88'ine tekabül eden 6 kapakta güvenlik konusu işlenmiştir. Güvenlik konusu ile ilgili çizilen kapaklarda Münevver Karabulut cinayeti, Zonguldak'ta meydana gelen maden kazası, üniversitelere sivil polis görevlendirilmesi teklifi, silah satın alma yaşının düşürülmesi ile ilgili kanun teklifi, terör saldırıları ve terörle mücadele konuları işlenmiştir. Buradan hareketle derginin, Türkiye'de güvenlik konusunda zaafının olduğuna, kolluk kuvvetlerinin görevini tam olarak yerine getirmediğine ve yapılan yasal değişikliklerin bu zafiyeti daha da artırdığına inandığı görülmektedir. Dergi, özellikle terör konusunda liderleri ve genelkurmayı fiili adım atmamakla itham etmekte ve sorunun çözümü için ne gerekiyorsa yapılması hususunu vurgulamaktadır.

İdeoloji kategorisinde *Cafcaf* dergisi tarafından herhangi bir kapak hazırlanmamıştır. *Penguen* dergisi ise Türkiye'de faşizmin yükselişini 1 kapakla gündemine taşımış ve bir sorun olarak faşizme işaret etmiştir.

Sağlık kategorisi ile ilgili olarak *Cafcaf* dergisi herhangi bir kapak hazırlamamıştır. *Penguen* dergisi ise domuz gribi salgını ile ilgili 2 kapakta sağlık konusunu ele almıştır. Domuz gribi salgını sırasında hükümetin uyguladığı politikalar ve salgına karşı aldığı önlemlerin mizah

malzemesi yapıldığı kapaklarda, uygulanan politikalar yanlış, alınan önlemler yetersiz addedilmiştir.

Teknoloji kategorisinde çizilmiş herhangi bir *Cafcaf* kapağına rastlanmamıştır. *Penguen* dergisinde ise konuyla ilgili 2 kapak hazırlanmıştır. Kapaklardan bir tanesi ülkemizdeki teknolojik gelişmelere, diğeri telekomünikasyon alanında uygulanan sansüre ayrılmıştır. Teknolojik gelişmelerle ilgili çizilen kapakta yine Erdoğan çizimi yapılmış ve cep telefonu operatörlerinin sunduğu internet hizmeti altyapısı olan 3G'nin Türkiye'de kullanıma sunulduğu ifade edilmiştir.

Toplumsal Olaylar kategorisi eylemler, protesto gösterileri, katliamlar vb. konulardan oluşmaktadır. *Cafcaf* dergisinde konuyla ilgili herhangi bir kapağına rastlanmamıştır. *Penguen* dergisi ise 102 sayının %4,9'una tekabül eden 5 kapağında toplumsal olaylara değinmiştir. 44 kişinin öldürüldüğü Mardin katliamı, yurt çapında artan linç girişimleri, çocuk suçlu sayısındaki artış, öğrenci eylemleri ve bu tip durumlarda kolluk kuvvetlerinin tutumu derginin 5 kapağında kendine yer bulmuştur. Dergi toplumsal olayların müsebbibinin çoğunlukla AK Parti Hükümeti veya Erdoğan'ın kendisi olduğu yönünde kapaklar hazırlamıştır.

Şahıs Karikatürleri kategorisinde dergilerin kapaklarına bakıldığında Erdoğan karikatürü her iki dergide de birinci sırada yer almaktadır. *Penguen* dergisi 102 sayısının %50,98'ine tekabül eden 52 kapağında Erdoğan karikatürü çizmişken *Cafcaf* dergisi 27 sayısının %11,11'ine tekabül eden 3 kapağında Erdoğan karikatürüne yer vermiştir. Her iki derginin de en fazla ülke içi siyaset konusunu gündeme taşıdıkları göz önüne alındığında güncel siyasetin en önemli aktörlerinden olan Erdoğan'ın karikatürlerinin kapağına taşınmasının doğal bir durum olduğu söylenebilir. Ancak Kılıçdaroğlu, Bahçeli, Demirtaş gibi hükümete muhalif siyasilerin kapağına taşınma oranlarına nazaran özellikle *Penguen* dergisinin kapaklarının yarısından fazlasında Erdoğan karikatürü çizilmiştir. *Cafcaf* dergisinde Erdoğan ve Kılıçdaroğlu çizimleri eşit sayıda yapılmışken *Penguen* dergisinin Kılıçdaroğlu çizimi (102 sayının %8,82'sine tekabül eden 9 kapak) Erdoğan çiziminin altıda biridir. Erdoğan'ın bu kadar yoğun bir şekilde karikatürünün çizilmesi derginin hükümete muhalif bir duruş sergilediğinin göstergesi olarak okunabilir. *Cafcaf* dergisinin Erdoğan karikatürü içeren kapak sayısı ile Kılıçdaroğlu karikatürü içeren (27 sayının %11,11'ine tekabül eden 3 kapak) kapak sayısı eşittir. Buradan hareketle derginin Erdoğan ve Kılıçdaroğlu'na eşit muamele ettiğini söylemek mümkündür.

Penguen dergisi 102 sayısının %3,92'sine tekabül eden 4 kapağında Baykal karikatürü çizmişken *Cafcaf* dergisi kapak sayfasında Baykal karikatürüne yer vermemiştir. *Penguen* dergisi 102 sayısının %1,96'sına tekabül eden 2 kapakta Başbuğ karikatürüne yer vermişken

Cafcaf dergisi kapak sayfasında Başbuğ karikatürüne yer vermemiştir. *Penguen* dergisi 102 sayısının %1,96'sına tekabül eden 2 kapağında Arınç karikatürü çizmişken *Cafcaf* dergisi kapak sayfasında Arınç karikatürüne yer vermemiştir. *Penguen* dergisinin Arınç çizimlerinde ülke içi siyasette yaşanan boy-soy polemiğine değinilmiştir. *Penguen* dergisi 102 sayısının %3,92'sine tekabül eden 4 kapakta Obama karikatürüne yer vermişken *Cafcaf* dergisi 27 sayısının %7,41'ine tekabül eden 2 kapağında Obama karikatürü çizmiştir. *Penguen* dergisinin Obama karikatürü içeren kapaklarından 2 tanesi ülke içi siyaset bağlamında çizilmişken kalan 2 tanesi dış ülkelerle yürütülen ilişkiler bağlamında gündeme alınmıştır. *Cafcaf* dergisinin bir kapağı ülke içi siyaset ile ilgili olarak, bir kapağı dış ülkelerle yürütülen ilişkiler bağlamında Obama çizimine yer vermiştir.

Penguen dergisi 102 sayısının %0,98'ine tekabül eden 1 kapağında Netanyahu karikatürü çizmişken *Cafcaf* dergisi kapak sayfasında Netanyahu karikatürüne yer vermemiştir. *Penguen* dergisinin Netanyahu çizdiği bir kapağı da dış ülkelerle yürütülen siyasi ilişkilerden ziyade, ülke içi siyasi gelişmelerle ilgili olarak hazırlanmış, Erdoğan-Kılıçdaroğlu arasındaki Tevrat'ta yer alan 6., 8. ve 9. emirlerle ilgili tartışmayı konu almıştır. Son olarak *Penguen* dergisi 102 sayısının %0,98'e tekabül eden 1 kapağında liderleri toplu halde çizmişken *Cafcaf* dergisi 27 sayısının %7,41'ine tekabül eden 2 kapakta aynı karikatürde birden fazla lider çizimi yapmıştır.

Çalışma boyunca ele alınan dergilerin belirli bir karaktere sahip oldukları görülmüştür. Bu bağlamda *Penguen* dergisi mizahın temel prensibi olan 'özgür ruh' ve muhalif tavrı korumaktadır. Dergi bu noktada muhalefet misyonunu özel ve tüzel kişilikler üzerinden sürdürmektedir. Gerek ele alınan konular gerek çizilen şahıs karikatürlerinde görüldüğü üzere dergi, temelde AK Parti Hükümeti ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a muhalefet etmektedir. Hâlbuki mizahın muhalefet misyonunun temeli, 'sistem' odaklıdır. Bireyler ve kurumlardan ziyade sistemin çarpıklıkları ve yanlışlıkları mizahın muhalefet oklarından nasibini almalıdır. Kısacası dergi 'ideolojisiz mizah olmaz' prensibini belirlemiş ve kendi ideolojisi doğrultusunda mizah anlayışını şekillendirmiştir. *Penguen* dergisi, kapaklarının birçoğunda güldürme endeksli bir mizah amacı gütmüştür. Ele alınan konu -istisnalar hariç- ne olursa olsun abartılı çizimlerle, absürtleşen diyaloglarla, konu-karikatür ve konu-şahıs uyumsuzluğu içeren çizimleriyle okuyucuyu güldürme hedefindedir.

Cafcaf dergisinin karakteristik özelliklerine gelince ilk göze çarpan nokta derginin muhalif tavrının çoğunlukla muhalefet partilerine yönelik olduğudur. Ancak dergi *Penguen* dergisinden farklı olarak muhalefet misyonunu siyasal partiler ve parti başkanlarına indirgememiştir. Dergi kapaklarında ele alınan birçok konu mevcut sistemi sorgulama ve

eleştiri üzerine kuruludur. Dergi siyasi tartışmalara indirgenmiş mizah anlayışı ile yetinmeyip toplumsal ve insani değerlerle ilgili mesaj verme kaygısı taşıyan bir mizah anlayışına sahiptir. Yani derginin bir anlamda ‘toplum için mizah’ yaptığı söylenebilir. Derginin bunu yaparken kullandığı yöntem kapak konularında mesajlar vermektir. Gerek spotta gerek kapak karikatüründe gerek ‘Cafcafaltı yazısı’ olarak tabir edilen ifadelerde toplumsal düzen ve değerlerle ilgili mesajlar verildiği görülmektedir. Nitekim derginin kapak konuları arasında ilk sıralarda din, toplumsal değerler, eğitim, yargı, medya, aile kategorileri gelmektedir. Bu noktadan hareketle derginin üst yapı öğelerine önem verdiği sonucu çıkmaktadır. Derginin kapaklarından çıkarılabilecek bir diğer sonuç derginin statükoculuğa, değişim karşıtlığına ve bürokratik zihniyete muhalif olduğudur. Bu durum karikatürlere, Cafcafaltı yazılarına ve spotlara yansımaktadır. *Cafcaf* dergisinin ele aldığı konular itibariyle toplumsal meselelere duyarlı olduğu da ortaya çıkan sonuçlardan biridir.

SONUÇ

Bu çalışmada, *Penguen* ve *Cafcaf* dergilerinin iki yıllık bir süre içerisinde kapaklarına taşıdıkları konular üzerinden mizah dergilerine yansıyan toplumsal gündem tespit edilmeye çalışılmıştır. Kamu gündemi, sosyal gündem ve medya gündemi gibi ayrımlar arasında toplum gündeminin tespiti mutlak anlamda mümkün değildir. Bu sebeple sınırlı bir zaman aralığında toplum gündeminin ne olduğu veya olmadığı tespitini farklı kaynaklardan değil sadece dergilerin kapaklarından anlaşılmaya çalışılmıştır. Burada esas alınan ölçüt dergi kapaklarının ham veri olarak kabul edilmesidir. Dolayısıyla toplum gündeminin dergilerin gündeminden farklı olması imkân dahilindedir.

İki dergi birlikte ele alındığında bazı benzerlikler ve farklılıklar göze çarpmaktadır. Birincisi dergilerin biçimsel olarak birbirinin aynısı olduğu söylenebilir. Hem *Penguen* dergisi hem *Cafcaf* dergisi gündeme taşıdıkları konuyu çoğunlukla hem spot hem de kapak karikatürü çizerek yansıtmışlardır. *Cafcaf* dergisi, *Penguen* dergisinden farklı olarak ‘Cafcafaltı yazılarını’ kullanmaktadır. Her iki dergi de yazar ve çizer kadrolarının dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Bu beklenmeyen bir durum değildir ve böyle olması çok doğaldır. Buna ek olarak dergilerin hedef kitlesi de ‘mizahın özgür ruhunu’ esir etmiş gibi görünmektedir. Gerek dergilerin ideolojik duruşları gerek satış kaygıları, dergilerin tamamıyla muhalif ve tarafsız yayın yapmalarını engellemektedir.

Dergilerin beslendikleri toplumun kültürel kodlarında yer alan mizahi unsurları işleyip işlemediklerine bakıldığında her iki derginin de bu hususa çok dikkat etmedikleri görülmektedir. Dergi kapaklarında Nasreddin Hoca, Bektaşî ve Karadeniz fıkralarına, Karagöz-

Hacivat parodilerine vb. göndermeler yapılmadığı görülmektedir. Bunun yerine daha çok sosyal medya esprilerine yapılan göndermeler dikkat çekmektedir.

Her iki derginin de genel olarak Türkiye toplumsal yapısındaki sorunlara işaret ettikleri görülmektedir. Ancak bahsi geçen dergiler sadece sorunlara işaret etmekte, herhangi bir çözüm önerisi getirmemektedirler. ‘*Mizah dergilerinin amacı çözüm önerisi getirmek değil, sorunlara işaret etmektedir*’ görüşü kabul edildiğinde, dergilerin tutumları doğaldır. Ancak burada mizah dergileriyle ilgili bir başka husus göz ardı edilmemelidir. Geniş kitlelere hitap eden mizah dergileri sosyal sorumluluk sahibi olmak durumundadırlar. Mizahın cezalandırıcı, eleştirici, düzeltici ve uyumlulaştırıcı işlevinin bir gereği ve sosyal sorumluluğun bir neticesi olarak da sorunları sadece işaret etmekle kalmayıp, çözüme katkıda bulunmalı ve hitap ettikleri kitleleri bilinçlendirme ve aydınlatma işlevlerini üstlenmelidirler.

Çalışmamız sayesinde ulaştığımız başka bir sonuç, dergilerin ülke içi gündeme aşırı bağlı olduklarıdır. Her ne kadar dış ülkelerle yürütülen ilişkiler ve Gazze katliamına değinilmiş olsa da dünya genelindeki sorunlara değinilmemektedir. Afrika’da yaşanan açlık ve susuzluk, değişen dünya dengeleri, nükleer ve konvansiyonel silahlanma yarışı, küresel tüketim çılgınlığı, ekolojik dengenin bozulması ve küresel ısınma, teknolojik anlamda yaşanan ilerlemeler vb. konulara gösterilen ilgi yok denecek kadar azdır. Bu yayınların mizah dergisi olduğu göz önüne alındığında bunun bir sorun olmadığı düşünülse de sosyal sorumluluk gereği, Türkiye gündemiyle aynı anda dünya gündemini de takip etmeleri, en azından çok önemli sayılabilecek bazı gelişmelere yer vermeleri gerekebilir.

Nihayetinde mizah dergilerinin toplumsal sorunları işaret etmede ve toplum gündemini takip etmede ciddi olamayacakları düşünülse de gelinen noktada dergilerin gündemden kopuk olmadıkları, toplumsal meselelere duyarsız kalmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Dergilerin sadece 2009 ve 2010 yıllarını kapsayan sınırlı bir süreç içinde yayınlanan sayılarının ele alınması ve hatta bu sayıların sadece kapaklarının ele alınması dahi dergi kapakları üzerinden toplumsal gündemin takip edilebileceğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, kitle iletişim araçlarının içerisine dâhil edebileceğimiz mizah dergileri, hem yazar ve çizerlerinin ideolojilerini yansıtabilecekleri hem de toplumun nabzının tutulabileceği alanlardan biridir. Bu bağlamda belirli bir dönemde yayınlanmış mizah dergileri incelenerek o dönemin toplumsal gündemi ve sosyal koşulları ile ilgili bilgiler elde etmek mümkün görünmektedir. Dergilerin yayımladıkları tüm sayılar içerikleriyle birlikte analiz edildiğinde, gündeme aldıkları konuların çeşitleneceğinin ve niceliksel olarak artacağına görülmesi kuvvetle muhtemeldir. O halde mizah dergilerinden toplumsal hayatla ilgili veriler elde

edilebileceği ve mizah dergilerinin sosyolojik bir araştırmada veri sağlayıcı materyal olarak kullanılabilmesinin mümkün olduğu düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Akın, H. B. (2002). *Yönetim ve Mizah Örgütler ve Bürokrasiye Mizahi Bakışlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Arık, M. B. (1998). Türk Basınında Karikatürün İşlevi: Gürültü Var Ses Yok. *Çapraz Bakış*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 52-65.
- Arık, M. B. (2007). Durum Komediindeki Mizahın İdeolojik Analizi. M. B. Arık ve M. Şeker (Ed.), *İletişim ve Ötesi* içinde, 13-36, Konya: Tablet Yayınları, 13-36.
- Avcı, A. (2003). Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece. *Birikim Dergisi* içinde, Sayı: 166, 80-96.
- Aydemir, M. A. (2010). Mizah, Sosyoloji ve Öykü Üzerine Bir Deneme. *Hece Öykü* içinde, Sayı: 38, Ankara: Hece Yayınları, 81-87.
- Aydın, M. (2010). Mizah-Toplum İlişkisi ve Bir Örneklem Olarak Nasreddin Hoca Fıkraları. *Hece Öykü* içinde, Sayı: 38, Ankara: Hece Yayınları, 72-80.
- Bergson, H. (2006). *Gülme Komiğinin Anlamı Üstüne Deneme*. (Çev: Y. Avunç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Botton, A. de. (2010). *Statü Endişesi*. (Çev: A. S. Bayer), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Cantek, L. ve Gönenç, L. (2011). Türkiye’de İslami Mizahın Yükselişi. *Birikim Dergisi* içinde, Sayı: 268-269, 49-65.
- Devellioğlu, F. (2003). Mizah. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* içinde, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dölek, S. (2002). Maymunlar Cehennemi. *Gülmenin Kitabı* içinde, 137-140, İstanbul: YGS Yayınları.
- Eker, G. Ö. (2009). *İnsan Kültürü Mizah İnsanlık Tarihinde Mizahın Serüveni: Felsefi Bir Problem Olan Mizahtan Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Mizaha*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Georgeon, F. (2004). Osmanlı’da Gülme Üzerine Bir Rapor Bergson Uyarlayıcısı Mustafa Şekib (Tunç). *Toplumsal Tarih* içinde, Sayı: 122, c: 20, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 84-89.
- Gundelach, P. (2009). Humour. G. T. Svendsen ve G. L. H. Svendsen (Ed.), *Handbook of Social Capital The Troika of Sociology, Political Science and Economics* içinde, 93-106, Cheltenham-Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Koestler, A. (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*. (Çev: S. Kabakçıoğlu, Ö. Kabakçıoğlu), İstanbul: İris Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Maga, İ. (2002). İnsanın ‘Özerk Alanı’ Olarak Gülmek. *Gülmenin Kitabı* içinde, 175-179, İstanbul: YGS Yayınları.
- McCombs, M. E. ve Shaw, D. L. (1972) The Agenda-Setting Function of Mass Media. *The Public Opinion Quarterly* içinde, Sayı: 36, 176-187.
- McCombs, M. E. ve Shaw, D. L. (1976) Structuring the “Unseen Environment”. *Journal of Communication* içinde, Sayı: 26, 18-22.
- Mcquail, D. ve Windahl, S. (2010). *İletişim Modelleri Kitle İletişim Çalışmalarında*. (Çev: K. Yumlu), Ankara: İmge Kitabevi.
- Morreal, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. (Çev: K. Aysevener, Ş. Soyer), İstanbul: İris Yayınları.
- Nesin, A. (2002). Mizah=Gülmece. *Gülmenin Kitabı* içinde, 43-80, İstanbul: YGS Yayınları.
- Önal, M. (2010). *Edebiyat ve İletişim*. Ankara: Özbay Ofset Matbaacılık.
- Öncü, A. (2009). İstanbullular ve Ötekiler Küreselcilik Çağında Orta Sınıf Olmanın Kültürel Kozmolojisi. Ç. Keyder (Haz.), *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* içinde, 117-144, İstanbul: Metis Yayınları.
- Öngören, F. (2002). Neden Gülüyoruz. *Gülmenin Kitabı* içinde, 23-25, İstanbul: YGS Yayınları.
- Seyler, A. ve Haggard, S. (2003). *Komedi Sanatı*. (Çev: S. Taşer), İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Stout, D. A. (Ed.) (2006). Humor and Laughter. D. A. Stout (Ed.), *Encyclopedia of Religion, Communication, and Media* içinde, 165, Newyork-London: Routledge.
- Şentürk, R. (2010). *Gülme Teorileri*. İstanbul: Rasyo Yayınları.
- Tanrıbuyurdu, E. (2007). Temel Fıkralarında Toplumsal Eleştiri. *Milli Folklor* içinde, Sayı:75, 104-107.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- TDK. (2011). Mizah. *Türkçe Sözlük* içinde, (Haz: Ş. H. Akalın, vd.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* içinde, Sayı: 10, 188-201.
- Yumuşak, F. C. (2010). Mizah ve Mizah Öykülerinin Vurguları Üzerine Notlar. *Hece Öykü* içinde, Sayı: 38, Ankara: Hece Yayınları, 64-68.

Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Zijderveld, A. C. (1995). Humor, Laughter, and Sociological Theory. *Sociological Forum* içinde, Sayı: 10, No: 2, 341-345.

GÖÇMEN KARŞITLIĞINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER**FACTORS AFFECTING ANTI-IMMIGRATION****İsa YEŞİLDAĞ¹****ÖZET**

Göçmen karşıtı tutum kendiliğinden meydana gelmeyen, içerisinde demografik ve sosyo-ekonomik birçok değişkeni barındıran bir tutumdur. Bu çalışma, pandemi sürecinde göçmen karşıtlığı tutumuna etki eden farklı sosyo-ekonomik değişkenler ve bireyin ruh hali arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. Bu bağlamda, sosyo-demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi vb.) yanı sıra bireylerin ruhsal halini de ifade edebilecek olan yaşamdan duydukları memnuniyet, depresyon ve kaygı düzeyleri ile göçmen karşıtlığı tutumu arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Araştırmada öncelikle Avrupa’da göçmen karşıtı tutum ve yapılan çalışmalara değinilmiş daha sonra ise, Türkiye’de göçmen karşıtı tutum konu edilmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye’de göçmen karşıtlığı tutumu ve bu tutuma etki edebilecek olan faktörlerin pandemi döneminde etkisinin tespiti ve test edilmesidir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş ve veri toplama tekniği olarak da anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma için hazırlanan anket çevrim içi ortamda uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini kolayda örnekleme tekniğiyle oluşturulmuştur. Sonuç olarak, araştırmanın bazı hipotezleri reddedilmiştir. Politik yelpaze-göçmen karşıtı tutum arasında ile yaşam memnuniyeti-göçmen karşıtı tutum arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Göçmen Karşıtlığı, Türkiye.

ABSTRACT

An anti-immigrant attitude is an attitude that does not occur spontaneously and contains many demographic and socioeconomic variables. This study deals with the relationship between different socio-economic variables that affect the anti-immigrant attitude and the individual's mood during the pandemic process. In this context, in addition to socio-demographic variables (age, gender, education level, income level, etc.), the relationship between life satisfaction, depression, and anxiety levels, which can also express the mental state of individuals, and anti-immigrant attitude was investigated. In the research, first of all, anti-immigrant attitudes and studies in Europe were mentioned, and then, anti-immigrant attitudes in Turkey were discussed. The aim of the study is to determine and test the anti-immigrant attitude in Turkey and the effects of the factors that may affect this attitude during the pandemic period. A quantitative research method was adopted in the research and a questionnaire technique was used as a data collection technique. The questionnaires were prepared online. 255 participants, who formed the data of the research, were reached by convenience sampling technique. As a result, the determined hypotheses of the research were rejected and only significant differences were found between the political spectrum-anti-immigrant attitude and life satisfaction-anti-immigrant attitude.

Keywords: Immigrant, Anti-Immigration, Turkey.

---

¹ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Sosyal Değişme Anabilim Dalı, İstanbul/ Türkiye. isayesildag02@gmail.com, ORCID: 0000-0003-330-8466.

GİRİŞ

Çeşitli nedenlerden dolayı bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye göç eden kişilere göçmen denilmektedir. Göçmen kavramı genel itibariyle; maddi ya da sosyal olarak mevcut durumlarını iyileştirmek, kendileri veya ailelerinin gelecekte beklediklerini artırmak gibi nedenlerle kendi ülkeleri dışında başka bir ülke ya da bölgeye göç eden kişiler olarak tanımlanmaktadır (Şimşek ve Kula, 2018, s.6). Dünyada meydana gelen son gelişmeler ve ülkenin sosyoekonomik gelişiminin meydana getirdiği yeni koşullar düşünüldüğünde Türkiye bir yandan göç almakta diğer yandan da gelen göçmenlere geçiş alanı yaratan bir ülke konumuna gelmektedir (Ünal, 2014, s.1). Türkiye'deki göçmen ve mültecilerin sayısı 3,9 milyondur ve bunların yüzde 90'ı Suriyeli mülteci ve sığınmacılardan oluşmaktadır. Suriye'de sürmekte olan siyasi istikrarsızlık ve bunun sonucunda insanın temel hakkı olan yaşama hakkının güvencesiz olması, Suriyeli sığınmacı ve mültecilerin Türkiye'de kalmaya devam etmeleri zorunluluğuna sebebiyet vermektedir (www.turkey.iom.int., erişim; 2021).

Mevcut veriler karşısında Türkiye'de göçmen sayısı oldukça fazladır diyebiliriz. Bu durumda göçmen sayısının fazla olması nedeniyle Türkiye'de göçmen karşıtı tutum hangi boyutta, bu tutumu tetikleyebilecek bazı değişkenler de ele alınarak araştırılmıştır. Göçmen ve mülteci sorunlarıyla ilgili çalışan araştırmacılar için mültecilere ve göçmenlere yönelik tutumu anlamaya çalışmak artan bir öneme sahip olmaya başlamıştır (Dempster ve Hargrave, 2017, s. 6). Bunun sonucunda ev sahibi toplumun göçmen karşıt tutumuna yönelik çalışmalar bu tutuma (göçmen karşıtlığı) etki edebileceği ön görülen farklı değişkenler bağlamında analiz edilmiştir. Literatürde bu sorunlar yaygın olarak, barınma, sağlık hizmetleri, toplumsal ve kültürel entegrasyon, işsizlik ve güvenlik sorunu şeklinde ele alınmaktadır (Karasu, 2018, s. 53). Son zamanlarda ise, araştırmalar Avrupa'da yaygın görüşün, göçmenleri sadece iktisadi ve güvenlik açısından bir tehdit unsuru olarak değil aynı zamanda sembolik bir tehdit olarak gördüğünü belirtmektedir. Vala, (Vala vd., 2006, s. 120) buna Esses, Haddock ve Zanna'nın, 1993 yılında yaptıkları çalışmaya örnek vererek Kanada'daki sözde etnikler arası sosyal ilişkileri analiz ederken, göçmenlerin Kanada toplumunun temel değerlerine yönelik bir tehdit unsuru sergiledikleri yönündeki algının göçmenlere yönelik tutumların önemli bir yapılandırıcı faktörü olduğunu ortaya koymaktadır şeklinde belirtmiştir.

İnsanlık, tarih boyunca hem yerel anlamda hem de küresel çapta felaketlerle mücadele etmiştir. Bu felaketler insanlık eliyle oluşturulan (savaş, nükleer kazalar) felaketler olabilmeye beraber insanlığın elinde olmadan meydana gelen, doğal afetler ve salgınlar da

olabilmektedir. Tarih boyunca sürekli bir biçimde görülen bu felaketlerden en yaygın olanı salgın hastalıklardır. Bu salgınlar ise belirli bir bölgeyi etkisi altına alabilen salgınlar (Justinianus Veba Salgını) olabilmekle birlikte küresel çapta, bütün dünyayı etkisi altına alabilen salgınlar da (İspanyol gribi) olabilmektedir. Bu salgınlar binler ya da milyonların ölümüne sebep olabilmektedir (Bozlu ve Güçlü, 2021, s. 56).

2019 yılının sonuna doğru başlayan, 2020 yılı boyunca tüm dünyayı etkisi altına alan ve hâlâ bu etkiye sahip olan Covid-19 bireylerin sadece sağlığını etkilemekle kalmamış gündelik yaşamı da her yönden etkileyip bireylerin yaşama biçimlerini değiştirmiştir (Bozlu ve Güçlü, 2021, s. 56).

Bu noktada, çalışmanın amacı Türkiye’de göçmen karşıtlığı tutumu ve bu tutuma etki edebilecek faktörleri ele almaktır. Öte yandan, Covid-19 pandemisinin hâlâ devam etmekte olan toplumsal ve bireysel etkisi göz önünde bulundurulduğunda bireylerin bu dönemdeki psikolojik, ekonomik ve sosyolojik durumları da göz önünde bulundurularak göçmen karşıtlığı tutumu konusunda sorular yöneltmiştir. Bu bağlamda çalışmada göçmen karşıtlığı tutumu, mevcut literatürden farklı bir biçimde, pandemi döneminin de etkisi hesaba katılarak ele alınmıştır diyebiliriz. Çalışmada göçmen karşıtlığı tutumu, sosyo-demografik değişkenler (eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve gelir düzeyi gibi) ve bireylerin pandemi döneminde ruh hallerini ifade edebilecek değişkenler (depresyon, kaygı, yaşam memnuniyeti) ile karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilmektedir.

1. AVRUPA’ DA VE TÜRKİYE’DE GÖÇMEN KARŞITLIĞI TUTUMU

Göçmen kavramı, bireyin kendi ülkesini terk ederek daha iyi yaşam koşullarında veya farklı yaşam koşullarında hayatını sürdürmek için başka ülkeye göç etmesi anlamında kullanılmaktadır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017, s.12). Öncesinde buldukları toplumlara göre daha güvenilir ve elverişli yaşam koşullarında yaşamlarını sürdürme çabasında olan göçmenler ev sahibi toplum tarafından memnuniyetsiz davranışlarla karşılanabilirler. Bu durumda, ev sahibi toplumda temel yargı, göçmenin bir yabancı veya öteki şeklinde tanımlanmasıdır (Odabaş, 2020, s.551). Göçmenlerin gittikleri yerlerde ekonomik ve siyasal ortamı da etkileyebilmeleri nedeniyle ülke yöneticileri veya ev sahibi toplum göçmenlere yönelik çeşitli yargılara sahip olmakta ve buna yönelik uygulamalara yönelmektedirler.

Bu noktada, göçmen sorununa en sert tepkiyle yaklaşan ve engellenmesi yönünde çabalarda bulunan, AB üyesi ülkelerdir diyebiliriz. Özellikle Almanya, Hollanda ve Danimarka’da 2000’li yıllardan bu yana göçmen karşıtı politikaları vasıtası ile oylarını artıran sağ partiler ve hatta sol partiler, ülkelere gelen göçmen sorununa tepkiyi –özellikle geçim

sıkıntısı yaşayan orta sınıf ile birlikte- yansıtmaktadır (Deniz, 2014, s.179). Bununla beraber, göçmen sorunu Avrupa’da değer karmaşası sorunu haline gelmektedir. Müslüman toplumlardan Avrupa’ya yönelik göç akışları, çağdaş Avrupa liberalizmi ile Müslümanlık değerleri arasındaki var olan tezatlıkların alevlenebileceği ve sonuç olarak da Batılı ülkelerde çatışmaların artabileceği belirtilmektedir (Bozkurt vd., 2021, s. 59).

Öte yandan, sosyoekonomik koşullar, sosyal huzursuzluk ve başarısız entegrasyon politikaları gibi diğer (daha sık anılan) açıklayıcı faktörlerin yanı sıra, toplumdaki göçmen karşıtı ve ırkçı siyasi aktörlerin etkisi değerlendirilirken dijital iletişimin etkisi de kabul edilmelidir (Ekman, 2019, s. 607). Nitekim sosyal medya ağları milliyetçi ve aşırı sağ popülist siyasi aktörler tarafından yönlendirilebilirler.

Avrupa’daki bu göçmen karşıtlığı siyasette ve literatürde sıklıkla dile getirilmiş ve bunun nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, araştırmalar göçmenlerin yerliler için bir tehdit unsuru olabileceği yönündeki algının göçmen karşıtlığı tutumunun temellerinden biri olduğunu göstermektedir. Göçmenlerin ev sahipleri tarafından hem gerçekçi (realistic) değerler bağlamında (ekonomik ve güvenlik boyutları gibi) hem de sembolik değerler (ulusal kimlik, değerler, kültür çatışması) bağlamında tehdit unsuru olarak görüldüğü belirtilmektedir (www.eyes-on-europe.eu, erişim; 2021). Avrupa’da göçmen karşıtlığı tutumuna yönelik yapılan anketler Avrupa’daki yaygın görüşün genel olarak olumsuz olduğunu göstermektedir (Dempster ve Hargrave, 2017, s. 9). İsveç, Danimarka ve Finlandiya’dan elde edilen veriler devamlı olarak Avrupa’da göçmenlere yönelik tutumun en olumlu olduğu ülkeler olduğunu göstermektedir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Portekiz’in göçmenlere yönelik tutumun en olumsuz olduğu ülkeler oldukları görülmektedir. Hollanda, İspanya, İngiltere ve Fransa’da ise, göçmenlere yönelik tavrın tam olarak olumlu mu veya olumsuz mu olduğu yönünde bir karara varılamadığı görülmektedir (Heath ve Richards, 2016).

Öte yandan, Larsen ve Wiasman’ın (2008) İsveç’te yaptıkları çalışma ev sahibi toplumda göçmenlere yönelik tutumun göçmenlerin geldikleri ülkelerin veya toplumların gelişmişlik düzeylerine göre de değişkenlik gösterdiğini belirtmişlerdir. Örneğin, gelişmemiş Afrika ülkelerinden İsveç’e göç eden eğitimli bireyler, gelişmiş ülkelere oraya göç eden ve iyi eğitimli bireylere nispeten az ekonomik gelir elde etmekte ve kendilerine karşı daha çok olumsuz davranışlarla karşılaşmaktadır.

Ülkemize baktığımızda ise, göç konusunu ele alan birçok çalışma mevcuttur. Fakat yabancı karşıtlığı tutumuna yönelik çalışmalar bir noktada sınırlıdır diyebiliriz. Öte yandan, göçmen karşıtlığı tutumuna yönelik araştırmalar yaygın bir biçimde bir “olay” veya “bölgesel sorun” üzerine yoğunlaşmaktadır (Özmete vd., 2018, s. 196). Bunun yanında, göçmen

karşıtlığı tutumunu yalnızca birkaç yanlış anlayışa indirgeyerek anlamlandırmaya çalışmak da eksik kalacaktır. Nitekim göçmen karşıtlığı tutumu, hem yerel hem de küresel olmakla birlikte ruhsal, kültürel ve siyasi yönleri olabilen bir tutumdur (Kaldık, 2021, s. 76). Göçmen karşıtlığı tutumunda bireyler karşılıklı olarak birbirinden etkilenir. Başka bir deyişle göçmen karşıtı tutumuna sahip olan birey, sahip olduğu bu tutumdan göçmeni sorumlu tutar. Göçmenler ise, bu olumsuz tutumdan karşılarındaki insanları sorumlu tutarlar.

Covid-19 salgını toplumları küresel çapta ekonomik, politik ve sosyolojik yönden etkilemiştir. Aynı zamanda, bireyleri ruhsal yönden etkileyerek bireylerin gündelik yaşamlarında da büyük değişimlere neden olmuştur. Covid-19 bireysel ve toplumsal anlamda tüm dünyada büyük etkilere sahiptir. Bu noktada, bu çalışmada göçmen karşıtlığı tutumu, sosyo-demografik değişkenler ve bazı psikolojik değişkenler bağlamında ele alınmıştır. Özetle, göçmenlere yönelik olumsuz tutumlar, göçü bir tehdit olarak algılamayı ve dış grup üyelerine yönelik önyargıyı içeren bir dizi tutum değişkeni ile ilişkilidir. Bu çalışma, temelde Türkiye’de pandemi döneminde göçmen karşıtlığı tutumunun konu edilmesi nedeniyle bulgular kısmında Türkiye’de yabancı düşmanlığı veya göçmen karşıtlığı tutumunu konu edinen araştırmalarla karşılaştırmalar yapılacaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın konusu, pandemi sürecinde Türkiye’de göçmen karşıtlığı tutumu ve bu tutumun farklı demografik değişkenlerle karşılaştırılmasıdır. Bu noktada, amaç Türkiye’de göçmen karşıtlığı tutumu ve bu tutuma etki eden faktörleri tespit etmektir.

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

2.1. Ana Hipotez: Göçmen karşıtlığı ile sosyo-demografik değişkenler arasında anlamlı ilişkiler vardır

2.1.1. Alt hipotez: Yaş düzeyi arttıkça göçmen karşıtlığı tutumu artar.

2.1.2. Alt hipotez: Aylık gelir arttıkça göçmen karşıtlığı tutumu azalır.

2.1.3. Alt hipotez: Cinsiyet ve göçmen karşıtlığı tutumu arasında bir ilişki vardır.

2.1.4. Alt hipotez: Hane toplam geliri arttıkça göçmen karşıtı tutum azalır.

2.1.5. Alt hipotez: Eğitim düzeyi arttıkça göçmen karşıtı tutum azalır.

2.1.6. Alt Hipotez: Politik yelpaze ile göçmen karşıtı tutum arasında bir ilişki bulunmaktadır.

2.2. Ana Hipotez: Bireylerin psikolojik durumları ile göçmen karşıtı tutum arasında anlamlı ilişkiler vardır.

2.2.1. Alt hipotez: Kaygı düzeyi ve göçmen karşıtlığı tutumu arasında bir ilişki vardır.

2.2.2. Alt Hipotez: Depresyon ve göçmen karşıtlığı tutumu arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

2.2.3. Alt Hipotez: Yaşamdan duyulan memnuniyet arttıkça göçmen karşıtı tutum azalır.

2.3. Evren ve Örneklem

Çalışma modelinin test edilebilmesi için gerekli veri nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi ile toplanmıştır. Hazırlanan çevrim içi form, örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme (uygun örnekleme) tekniği kullanılarak sosyal medya platformları (Instagram, Telegram, WhatsApp) üzerinden katılımcılara ulaştırılmıştır. Kolayda örnekleme veya uygun örnekleme tekniğinde katılımcılardan veriler araştırmacının umduğu sayıya ulaşmaya kadar toplanır. Araştırmaya ulaşan her bireyin vermiş olduğu cevaplar, veri setine ve analizine dâhil edilmeye çalışılır (Coşkun vd., 2019, s. 169-170).

2.4. Veri Toplama

Araştırmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş ve anket veri toplama tekniği kullanılmıştır. Veri toplamak amacıyla katılımcılara yöneltilen anket çevrim içi ortamda hazırlanmıştır. Verileri toplamada Prof. Dr. Veysel Bozkurt'un bilgisi dahilinde "Covid 19 pandemisinin etkileri ve toplumun aşya yönelik tutumuna etki eden faktörler" adlı anket çalışmaya yönelik kullanılan sorulardan oluşmaktadır. Yaşam memnuniyeti ölçeği (Cronbach's alpha) değeri: 0,902, göçmen karşıtlığı tutumu ölçeği (Cronbach's alpha) değeri ise 0,775 olarak bulunmuştur. Yaşam memnuniyeti ölçeği 5'li likert tipinde olup "kesinlikle katılmıyorum" (1) ile "kesinlikle katılıyorum" (5) arasında puanlanabilen ölçektir. Göçmen karşıtlığı tutumu ölçeği 2'li likert tipinde olup "Hayır" (0) ile "Evet" (1) arasında puanlanabilen ölçektir.

2.5. Veri Analizi

Araştırmaya toplamda 255 kişi katılım sağlamıştır. 1 katılımcının verdiği cevaplar, her iki ölçeği de doldurmaması nedeniyle veri setinden silinmiştir. Anketten elde edilen veriler IBM SPSS 26 ile analiz edilmiş ve göçmen karşıtlığı tutumuna etki eden faktörlere yönelik hipotezleri test etmek için **Korelasyon Analizi**, **Kruskal Wallis H Testi** ve **Mann Whitney U Testi** kullanılmıştır.

Tablo 1. Ölçeklerin Güvenilirlik Testi Sonucu*Reliability Statistics*

Cronbach's Alpha	N of Items
0,902	15
0,775	20

15 maddelik yaşam memnuniyeti ölçeğine ilişkin yapılan güvenilirlik testi sonucunun (Cronbach's alpha) 0,902, göçmen karşıtlığı tutumu ölçeğine ilişkin yapılan güvenilirlik testi sonucunun (Cronbach's alpha) 0,775 çıktığı görülmektedir. Bu istatistik değerinin 0,75' den büyük olması ölçeğin güvenilirliğini göstermektedir. Bu değer anketin güvenilir olduğunu ispatlamaktadır (Karakoç ve Dönmez, 2014, s. 46).

3. BULGULAR

Bu çalışmada Türkiye'de göçmen karşıtlığına etki eden faktörler sorgulanmaktadır. Çalışmaya katılan 254 katılımcının sosyo-demografik özellikleri sayılar ve yüzdelerle birlikte Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (N=254)

		N	%
Yaş	0-18 Yaş	7	2,76
	19-24 Yaş	127	50,00
	25-34 Yaş	95	37,40
	35-44 Yaş	15	5,91
	45-54 Yaş	6	2,36
	55 ve üzeri	4	1,57
Cinsiyetiniz?	Kadın	156	61,42
	Erkek	98	38,58
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	4	1,57
	Orta öğretim	13	5,12
	Üniversite	153	60,24
	Yüksek lisans ve üzeri	84	33,07
Ne iş yapıyorsunuz?	Kendi işi	14	5,51
	Kamuda çalışıyorum	32	12,60
	Özel sektörde çalışıyorum	28	11,02
	Öğrenci	142	55,91
	İşsiz	32	12,60
	Ev hanımı	2	0,79
	Emekli	2	0,79
	Diğer	2	0,79
Sizin yaklaşık aylık geliriniz?	2500'den az	150	59,06
	2501-5000	52	20,47
	5001-7500	23	9,06
	7501-10000	15	5,91
	10.001-15000	8	3,15
	15 001 ve üzeri	6	2,36
Hanenin toplam gelir durumu nedir?	En düşük gelirli grup	40	15,75

	Orta alt gelir grubu	76	29,92
	Orta gelir grubu	108	42,52
	Orta üst gelir grubu	26	10,24
	En üst gelir grubu	4	1,57

Çalışmaya katılanların, yaş grupları incelendiğinde; katılımcıların %50' sini 18-24 yaş aralığı oluşturmaktadır. Cinsiyetler incelendiğinde; katılımcıların , %61,42'si kadınlardan oluşmaktadır. Eğitim durumları incelendiğinde, %60,24' ünün Üniversite mezunu, %33,07' sinin yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslekleri incelendiğinde, %55,91'inin öğrenci, %12,60'ının kamuda çalıştığı görülür. Aylık gelirleri incelendiğinde, %59,06' sının 2500 TL' den az, %9,06' sının gelirinin 5001-7500 TL olduğu görülmektedir. Hane toplam gelir durumu incelendiğinde, katılımcıların %42,52' ünü orta gelirli, %29,92' sini orta alt gelirli gruplar oluşturmaktadır. İş konusu durumları incelendiğinde ise, %23,23' ünün iş kaybetme kaygısı yaşamadığı %21,26' sının iş kaybetme kaygısı yaşadığı, %51,57' sinin işsiz olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Değişkenlere İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (N=254)

Ekonomik durumla ilgili olan değişkenler		N	%
Gelir getiren bir işte çalışıyorsanız işlerinizi nereden yapıyorsunuz?	Düzenli olarak iş yerine gidiyorum,	59	23,23
	İşlerimi tamamen online/evden yapıyorum	21	8,27
	Bazen online/evden, bazen de yüz yüze yapıyorum	35	13,78
	Ücretli çalışmıyorum	131	51,57
	Diğer	8	3,15
Pandemi sonrasında işlerinizi online yaptığımız işinizin verimliliği	Azaldı	79	31,10
	Değişmedi	87	34,25
	Arttı	30	11,81
	İşim uzaktan/online çalışmaya uygun değil	58	22,83
Pandemi döneminde toplam hane geliriniz nasıl değişti?	Azaldı	122	48,03
	Değişmedi	116	45,67
	Arttı	16	6,30
Önümüzdeki 1 yıl içinde ekonomik durumunuzun nasıl olacağını düşünüyorsunuz?	Daha da kötüleşeceğini düşünüyorum	157	61,81
	Değişmeyeceğini düşünüyorum	65	25,59
	İyileşeceğini düşünüyorum	32	12,60
Psikolojik durumla ilgili olan değişkenler			
Son zamanlarda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	Çok kötü/mutsuz hissediyorum	63	24,80
	Her zamanki gibi sıradan bir gün	163	64,17
	Mutlu hissettiğim bir gün	28	11,02
İş konusunda...	İş konusunda kaygım yok	59	23,23
	Gelecekte işimi kaybetme kaygısı yaşıyorum	54	21,26

	İşsizim	131	51,57
	Diğer ise belirtiniz	10	3,94
Politik durumla ilgili olan değişken			
Politik yelpazenin hangi tarafına daha yakınsınız?	İki yıl ve üzeri	164	64,57
	Sol	68	26,77
	Merkez	135	53,15
	Sağ	51	20,08

Gelir getiren bir işte çalışırken işleri yapma durumları incelendiğinde, %51,57' sinin ücretli çalışmadığı, %23,23' ünün düzenli çalıştığı, pandemi sonrası yapılan işlerde online verimlilik durumları incelendiğinde, %31,10' unun görüşü verimliliklerinin azaldığı yönündedir, önümüzdeki bir yıl boyunca ekonomik durumun nasıl olacağını düşünme durumları incelendiğinde, %61,81' inin daha da kötüleşeceği yönünde bir umutsuzluk söz konusudur. Politik düşünceleri incelendiğinde, %26,77' sinin Sol, %53,15' inin merkez ve %20,08' inin sağ görüşte olduğu, son zamanlarda kendini nasıl hissetme durumları incelendiğinde ise, %64,17' inin her zamanki gibi bir gün geçirdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Yaşam Memnuniyeti Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Faktör Ağırlığı	Faktör Açıklayıcılığı (%)
Memnuniyet	a1	0,815	11,63
	a2	0,844	
Şiddet	a3	0,808	18,29
	a4	0,856	
Kaygı	a5	0,767	12,42
	a6	0,849	
	a7	0,813	
	a8	0,611	
Depresyon	a9	0,754	11,19
	a10	0,798	
	a11	0,759	
	a12	0,809	
	a13	0,799	
	a14	0,505	
	a15	0,753	
Toplam			73,52
KMO Geçerliliği			0,874
Barlett	ki-kare		1526,52
	p		0,001

Çalışmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliği açıklayıcı faktör analizi ile değerlendirilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde 15 maddeden oluşan dört faktörlü ve 5'li likert tipinde olup “kesinlikle katılmıyorum” (1) ile “kesinlikle katılıyorum” (5) arasında puanlanabilen yaşam memnuniyeti ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi sonuçları görülmektedir. Hazırlanan veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ve Barlett küresellik testi uygulanmıştır.

KMO değeri kabul edilebilir sınır olan 0.70'in üzerinde 0.874 olarak yüksek bir değer tespit edilmiştir. Barlett küresellik testinin de 0.50'nin üzerinde olduğu ve 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur. Elde edilen KMO katsayısı verilerin analiz edilebileceğini göstermektedir. Faktör altında kalan maddeler olmadığı için analizden madde çıkartılmamıştır. Öz değerleri 1 ve üzeri olan 4 faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans %73,52 olarak bulunmuştur. Faktörler sırasıyla; “Depresyon”, “Kaygı”, “Şiddet” ve “Memnuniyet” olarak adlandırılmıştır. Numaralandırılan faktör ifadelerine Ek kısmında Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 5. *Göçmen Karşıtlığı Tutumu Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları*

Faktör Adı	Soru İfadesi	Faktör Ağırlığı	Faktör Açıklayıcılığı (%)
Göçmen Karşıtlığı	b17	0,869	17,63
	b18	0,868	
	b19	0,837	
	b16	0,677	
	b20	0,63	
Komplo Teorileri	b5	0,921	14,05
	b4	0,895	
	b3	0,869	
Aşı	b10	0,818	9,9
	b11	-0,786	
	b12	0,628	
Geçim Sıkıntısı	b9	0,795	9,18
	b7	0,759	
	b14	0,568	
Umut	b2	0,778	8,08
	b8	0,693	
Güven	b13	0,756	6,72
	b6	0,567	
Toplam			65,55
KMO Geçerliliği			0,73
Barlett	ki-kare		1260,3
	p		0,001

Tablo 5 incelendiğinde 20 maddeden oluşan 6 faktörlü ve 2’li likert tipinde olup “Hayır” (0) ile “Evet” (1) arasında puanlanabilen Göçmen Karşıtlığı ölçeğine ait açıklayıcı faktör analizi sonuçları görülmektedir. Hazırlanan veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ve Barlett küresellik testi uygulanmıştır. KMO değeri kabul edilebilir sınır olan 0.70'in üzerinde 0.730 olarak bir değer tespit edilmiştir. Barlett küresellik testi de 0.50'nin üzerinde olduğu ve 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur. Bulunan KMO katsayısı verilerin analize uygun olduğunu göstermektedir. Faktör altında kalmalarından dolayı b1= COVID-19 virüsüne yakalandınız mı? Ve 15= Sosyal medyada yayılan yalan haberler kısıtlanmalıdır soruları ölçekten çıkarılmıştır. Öz değerleri 1 ve üzeri olan 6 faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans %65,55 olarak bulunmuştur. Faktörler sırasıyla

“Göçmen karşıtlığı”, “Komplo Teorileri”, “Aşı”, “Geçim Sıkıntısı”, “Umut”, “Güven” olarak adlandırılmıştır. Tablo 7, hazırlanan ölçeğine ait faktör analizi sonuçlarını göstermektedir. Göçmen karşıtlığı tutumuna yönelik katılımcılara yönlendirilmiş olan ifadeler şu şekildedir. Düzensiz göçmenler Korona virüsü yaymaktadırlar (16), Göçmenler ülke ekonomisine zarar vermektedir (b17), Göçmenler ülkenin güvenliğini tehdit etmektedir (b18), Göçmenler ülkenin kültürünü bozmaktadır (b19) ve son olarak Bütün göçmenler evlerine gönderilmelidir(b20). Göçmen karşıtlığı tutumunun diğer faktörlerine ilişkin ifadeler Ek kısmında Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 6. Normal Dağılım

	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	Statistic	df	Sig.
Göçmen Tutumu	0,273	254	0,000
Kaygı	0,119	254	0,000
Depresyon	0,088	254	0,000
Yaşam Memnuniyeti Toplam	0,077	254	0,001

Birim sayısı nedeniyle Kolmogorov-Smirnov test istatistiği dikkate alınarak, Göçmen tutum alt boyut, Kaygı alt boyut, Depresyon alt boyut ve yaşam memnuniyeti ölçek toplam boyut puanlarının normal dağılmadığı görülmektedir($p<0,05$). Bu bağlamda **Non-parametrik** istatistiksel analizler uygulanacaktır.

Göçmen karşıtlığı tutumunun değişkenler yönünden karşılaştırılması sonucu 9 ifadeden 7’inde göçmen karşıtlığı tutum düzeyi ile aralarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Değişkenler ve göçmen karşıtlığı tutum arasındaki ilişki Kruskal Wallis H Testi, Mann Whitney U Testi ve Korelasyon analizleri sonuçlarına aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Yaş Değişkeni Yönünden Karşılaştırılması

	Yaş	Kruskal Wallis H Testi				
		Ort.	ss	H	P	İkili Karş.
Göçmen Tutumu	0-17 Yaş	4,43	0,98	9,532	0,09	-
	18-24 Yaş	3,93	1,49			
	25-34 Yaş	3,55	1,86			
	35-44 Yaş	4,00	1,46			
	45-54 Yaş	4,67	0,82			
	55 ve üzeri	2,25	1,71			

Göçmen karşıtlığı tutum düzeyleri açısından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu sonuç (Öztürk, 2020) ile (Karataş ve

Güzel, 2020)'in çalışmalarındaki düşmanca tutumların, yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmaması sonucuyla aynıdır. Öte yandan, (Kaldık, 2021)'in çalışmasında ise yaş değişkeni ve sığınmacılara yönelik yabancı düşmanlığı arasında anlamlı bir farklılığa varılmış, 18 ile 25 yaş arasındaki gençlerin, yabancılara yönelik düşmanca tutumlarının diğer yaş aralıklarına kıyasla daha çok olduğu tespit edilmiştir (Kaldık, 2021, s. 86).

Tablo 8. Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Bireyin Aylık Geliri Yönünden Karşılaştırılması

		Sizin yaklaşık aylık geliriniz?		Kruskal Wallis H Testi		
		Ort.	ss	H	P	İkili Karş.
Göçmen Tutumu	2500'den az	3,75	1,65	5,017	0,414	-
	2501-5000	4,02	1,66			
	5001-7500	3,65	1,61			
	7501-10000	3,53	1,73			
	10.001-15000	4,13	1,81			
	15 001 ve üzeri	3,67	1,21			

Tablo 8 incelendiğinde bireylerin aylık geliri ile göçmen karşıtı tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu sonuç Tablo 8'de gösterilen hanenin aylık geliri ile göçmen karşıtı tutum arasında yapılan karşılaştırmanın sonucuyla farklılık göstermemektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Cinsiyet Değişkeni Yönünden Karşılaştırılması

		Cinsiyetiniz?		Mann Whitney U Testi	
		Ort.	ss	U	p
Göçmen Tutumu	Kadın	3,83	1,61	-0,487	0,626
	Erkek	3,74	1,69		

Tablo 9'a bakıldığında göçmen karşıtı tutumunun cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Bu sonuç ise, ilgili literatürle örtüşmemektedir. Nitekim yapılan (Kaldık, 2020)'in gerçekleştirdiği çalışmada kadınların erkeklere oranla daha çok göçmen karşıtı tutumunu benimsediği ortaya koyulmuştur. Öte yandan, (Karataş ve Güzel, 2020) tarafından yapılan araştırmada erkeklerin kadınlara göre daha çok göçmen karşıtlığı tutumu yönünde olduklarını belirtmişlerdir (Kaldık, 2021, s. 85).

Tablo 10. Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Kaygı Düzeyi Yönünden Karşılaştırılması

		Göçmen Tutumu
Kaygı	R	-0,118
	P	0,059
	N	254

Yapılan **Korelasyon analizi** sonucu göçmen karşıtı tutum düzeyleri ile kaygı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Öte yandan göçmenlerin yerlilere göre ucuz çalışmak istemesi nedeniyle bireylerin işlerini kaybetme korkusu yaratabilir (Özmete vd., 2018, s.197). Bu durumda kaygı, bireylerin göçmenlere yönelik olumsuz tutum yaratabilir veya var olan bu tutumu tetikleyebilir.

Tablo 11. Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Depresyon Yönünden Karşılaştırılması

		Göçmen Tutumu
Depresyon	R	-,135*
	P	0,032
	N	254

Yapılan **Korelasyon analizi** sonucu göçmen karşıtı tutum düzeyleri ile depresyon düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Aralarındaki ilişki ters yönlü olup gücü zayıftır ($r=-0,032$). Göçmen tutum düzeyleri arttıkça depresyon düzeyleri azalmaktadır.

Tablo 12. Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Hane Toplam Geliri Yönünden Karşılaştırılması

		Hanenin toplam gelir durumu nedir?		Kruskal Wallis H Testi		
		Ort.	ss	H	P	İkili Karş.
Göçmen Tutumu	En düşük gelirli grup	3,73	1,68	2,491	0,477	-
	Orta alt gelir grubu	3,92	1,62			
	Orta gelir grubu	3,65	1,73			
	Orta üst gelir grubu	4,04	1,31			
	En üst gelir grubu	4,50	1,00			

Tablo 12 incelendiğinde göçmen karşıtı tutum ile aylık gelir arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bununla birlikte, Akademik literatürde aylık gelir ile göçmen karşıtı tutum arasında yapılan karşılaştırmalar sonucu bulgular farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, Kaldık'ın (2020) çalışması aylık gelire göre Suriyeli sığınmacılara yönelik yabancı düşmanlığının farklılık göstermediğini ortaya koyarken, (Öztürk, 2020) ve (Padır, 2019)'ın çalışmalarında aylık gelir ile Suriyeli sığınmacılara yönelik

yabancı düşmanlığı tutumunun anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Öte yandan, birçok araştırma da aylık gelirleri düşük olarak nitelendirilebilen insanların yabancı karşıtı tutumu daha çok benimsediklerini ortaya koymuştur (Kaldık, 2021, s. 87).

Tablo 13. *Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Eğitim Düzeyi Yönünden Karşılaştırılması*

		Eğitim Durumu		Kruskal Wallis H Testi		
		ort.	ss	H	P	İkili Karş.
Göçmen Tutumu	İlköğretim ve altı	4,50	1,00	3,159	0,368	-
	Orta öğretim	4,38	1,04			
	Üniversite	3,82	1,61			
	Yüksek lisans ve üzeri	3,62	1,77			

Tablo 13'e bakıldığında göçmen karşıtı tutum açısından eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Öte yandan, Türkiye'de yabancı düşmanlığı tutumu ya da Suriyeli mülteci ve sığınmacılara yönelik tutum ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğunda örneğin, (Padır, 2019) ve (Karataş ve Güzel, 2020)'in bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe yabancı insanlara yönelik olumsuz tutumların azaldığı aktarılmıştır.

Tablo 14. *Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Yaşamdan Duyulan Memnuniyet Yönünden Karşılaştırılması.*

		Göçmen Tutumu
Yaşam Memnuniyeti Toplam	R	-,124*
	P	0,049
	N	254

Göçmen karşıtı tutum düzeyleri ile yaşam memnuniyet toplam düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Aralarındaki ilişki ters yönlü olup gücü zayıftır ($r=-0,124$). Göçmen karşıtı tutum düzeyleri arttıkça yaşam memnuniyet düzeyleri azalmaktadır.

Tablo 15. *Katılımcıların Göçmen Karşıtlığı Tutumlarının Politik Yelpaze Yönünden Karşılaştırılması*

		Politik yelpazenin hangi tarafına daha yakınsınız?		Kruskal Wallis H Testi		
		Ort.	ss	H	P	İkili Karş.
Göçmen Tutumu	Sol	3,69	1,65	8,598	0,014	1-3
	Merkez	4,03	1,49			
	Sağ	3,31	1,89			

Tablo 15 incelendiğinde politik yelpaze ile göçmen karşıtlığı tutumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Merkez grubun göçmen karşıtlığı tutumu sağ kesimin göçmen karşıtlığı tutumuna göre anlamlı derecede yüksektir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, Türkiye’de göçmen karşıtlığı tutumunu etkileyen faktörleri sosyo-demografik değişkenler (yaş, eğitim düzeyi, cinsiyet, gelir düzeyi, hane geliri ve politik yelpaze) ve bireylerin pandemi döneminde deneyimlediği psikolojik değişkenler (depresyon, kaygı, yaşam memnuniyeti) bağlamında açıklamayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların genel olarak, göçmen karşıtı tutuma sahip olmadıklarını göstermektedir. Pandemi dönemi, toplumları hem mikro hem de makro anlamda etkilemiştir. Covid 19’un ekonomik, psikolojik ve sosyolojik etkilerinde şüphe bulunmamaktadır. Fakat elde edilen sonuçlar bireylerin bu etkileri göçmenlerle ilişkilendirmediğini göstermektedir. Bunun dışında çalışmadan elde edilen veriler, toplumdaki topluma değişkenlik gösterebilen göçmen karşıtı tutumunun Avrupa özelinde yapılan birçok çalışmadan da farklılaştığını göstermektedir. Avrupa özelinde göçmen karşıtlığıyla ilgili yapılan çalışmaların sonucunda işgücüne katılım durumu, ekonomik geçimsizlik, eğitim düzeyi ve yaş gibi değişkenler Avrupalı vatandaşların göçmenlere karşı ön yargılı ve düşmanca tutum sergilemelerinde etkili olduğunu göstermektedir (Bozkurt vd., 2021, s. 57). Örneğin, Caville ve Marshall’ın (2018) eğitim ve göçmen karşıtlığı tutumunu analiz ettikleri çalışmada eğitim düzeyi arttıkça göçmen karşıtlığı tutumunun azaldığı görülmektedir. Scheepers, Gijsberts ve Coenders’in (2002) Avrupa’da etnik grupların dışlanması veya yabancı düşmanlığını araştırdıkları çalışmada ise, eğitim seviyesi düşük ve az gelire sahip grupların etnik grupları dışlamaya daha yatkın olduklarını tespit etmişlerdir. Öte yandan, O’Connell (2005) gerçekleştirdiği çalışmada, zengin Avrupa ülkelerinde göçmen karşıtlığı tutumun düşük, fakat yabancıların kültürel entegrasyonuna yönelik kaygıların yüksek olduğunu tespit etmiştir. Zengin Avrupalı toplumlara göre nispeten daha fakir Avrupa toplumlarında ise, göçmen karşıtlığının daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmiştir. Bu durumda da ekonomik güvenliğin göçmen karşıtı tutumu politikaları belirlemede rekabetçi etkilere sahip olduğunu belirtmiştir (O’Connell, 2005, s. 74).

Türkiye özelinde yapılan bu çalışmada ise merkez kesimde bulunanların göçmen karşıtı tutumu sağ kesimdekilere göre yüksek derecede anlamlı bir farklılık göstermektedir. Aynı zamanda, yaşamdan duyulan memnuniyet ile göçmen karşıtı tutumu arasında negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Türkiye’de yaşamından memnun olan bireyler yabancılar yönelik bir karşıt tutum benimsememektedir. Bu noktada, yaşamından memnun bireyler

yaşamdan haz almamaya başladıklarında göçmen karşıtı tutumu benimseyebilir ve göçmen karşıtı tutumunun zamandan zamana farklılaşabileceğini de belirtebiliriz.

Bir diğer husus, göçmen karşıtı tutumunun politik yelpaze bakımından anlamlı bir farklılık göstermesi bu tutumun aynı zamanda dönemden döneme farklılık gösterebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, sağ kesimde olanların merkeze kayması ya da sol kesimde olanların merkez kesime kayması, her iki durumda da göçmenlerin bundan sonraki yıllarda Türkiye'deki politik gidişata yön verebileceğini göstermektedir.

Öte yandan, göçmenlere yönelik tutumun mültecilere yönelik tutumla karıştırılmaması da gerekmektedir. Nitekim Türkiye'de Suriyeli mülteci ve sığınmacı karşıtlığına yönelik yapılan çalışmalar Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı karşıtı tutumu göstermektedir. Bu bağlamda, araştırmalar örneğin; (Öztürk, 2020), (Padır, 2019), (Özmete vd. 2018), (Çömez Polat ve Kaya, 2017) ve (Karasu, 2018) Türkiye'deki Suriyeli mülteci ve sığınmacı karşıtı tutumun birçok faktör tarafından belirlendiğini tespit etmiştir. Bu faktörlerden biri Suriyelilerin ekonomik buhranın sebebi oldukları görüşüdür. Suriyelilerin düşük ücretle ve sigorta primi olmadan çalışmaları bölge halkının işsiz kalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Suriyeli mültecilerin buldukları bölgelerde mevcut düzeni bozdukları, dilencilik artırdıkları ve sükûneti bozdukları yönünde yerlilerin geri bildirimleri olmuştur (Kındap tepe ve Aktaş, 2019, s. 117).

Bunun dışında, Türkiye'de medyanın Suriyeli mülteci ve sığınmacı konusunda hedef gösteren bir konuma düştüğü söylenebilir. Nitekim medyada “Suriyeli hırsız”, “Suriyeli dilenci”, “Suriyeli mahallesi” gibi etiketlemeler olumsuz özelliklerin Suriyelilerle ilişkilendirilmesini kolaylaştırmakla beraber toplumda Suriyelilerin öteki olarak görülmesini meşrulaştırma durumundadır (Çömez Polat ve Kaya, 2017, s. 46). Suriyeli sığınmacıların dışlanmalarına yönelik yapılan bir diğer çalışma ise Çağlar Deniz, Ekinci ve Hülür'ün (2019) çalışmasıdır. Bu çalışmadan elde edilen veriler, ekonomik durumu iyi veya kötü olsun Suriyeli sığınmacıların daha çok etnik unsur nedeniyle dışlandığını göstermektedir. Örneğin, zengin olan Suriyeli birey ve fakir olan Suriyeli birey de dışlanma durumlarını kimlikleri üzerinden yaşamaktadır. Öte yandan, Karasu'nun (2018) yaptığı çalışmada kentlere düzensiz bir şekilde ve yerli topluma sindirilmeden yerleşen veya yerleştirilen Suriyeli göçmenlerin burada ucuza çalışmak zorunda kalmaları sonucunda yerli toplumda bir yabancı düşmanlığına sebebiyet vermektedir sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye özelinde yapılan Suriyeli mülteci ve sığınmacılara yönelik tutum ile ilgili çalışmalarda çoğu zaman yerel halkta bir etnik dışlama sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun pandemi koşullarıyla beraber değerlendirildiği bu çalışmada ise, Covid 19

pandemisinin bireylerin ekonomik durumlarına etki etmesi sonucunda bireylerde bir göçmen karşıtlığı tutumunu tetiklemediği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akkoyunlu Ertan, K. ve Ertan, B. (2017). Türkiye'nin Göç Politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.
- Bozkurt, V., Kaya-İnceplik, G. ve Bagabylov, N. (2021). Göçmenlere Yönelik Tutumları Etkileyen Değerler ve Demografik Faktörler, Göç ve Etkileri, Edit: M. Karakaş, D. Çak, s. 53-72, Pagem-Akademi Yayınları, Ankara.
- Bozlu B. ve Güçlü S. (2021). Covid-19 Salgını ve Tek Başına Yaşayan Bireyde Aile Algısının Dönüşümü, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 55-75.
- Cavaille, C. ve Marshall, J. (2018). Education and anti-immigration attitudes: Evidence from compulsory schooling reforms across Western Europe. *American Political Science Association*, 113(1), 1-10.
- Coşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2019). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Çağlar Deniz, A., Ekici, Y. ve Hüler, A.B. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları. *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği*. 14(27). 17-40.
- Çömez Polat, F. ve Kaya, E., (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye'de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 38-48.
- Deniz, T., (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181 (181), 175-204.
- Dempster, H. ve Karen, H. (2017). Understanding public attitudes towards refugees and migrants, Overseas Development Institute (ODI), Working paper 512, available at: <https://www.refworld.org/docid/595f82e64.html> (Erişim: 12.03.2022).
- Ekman, M., (2019). Anti-immigration and racist discourse in social media, *European Journal of Communication*, 34(6), 606-618.
- Güney, Ü. ve Konak, N., (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar Vatandaşlık ve Kaynak Dağılımı Temelinde Öteki Algısı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 113-134.
- Heath, A. ve Richards, L. (2016). How do Europeans differ in their attitudes to immigration? contextual and individual sources' at the 3rd International ESS Conference. http://www.europeansocialsurvey.org/docs/about/conference/HEATH_FORD_how-do-Europeans-differ.pdf (Erişim: 12.03.2022).
- Karakoç, F. Y. ve Dönmez, L., (2014). Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 13(40), 39-49.
- Kaldık, B. (2021). Uluslararası Göç Bağlamında Sığınmacılara Yönelik Yabancı Düşmanlığının İncelenmesi: Türkiye'de Zenofobi Üzerine Bir Uygulama. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar Özel Sayısı*, 69-96.

- Kındap Tepe, Y., Aktaş, V. , Caner, M., Demirel, R. , Kanat, C. , Güre, K. ve Yeşildağ, E. (2019). Suriyeli Mültecilere Yönelik Olumsuz Tutumun Belirleyicileri Dindarlık, Yurtseverlik, Ayrımcılık Ve Hoşgörü Olabilir mi, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 43 (2), 115-138.
- Karataş, Z. & Güzel, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin yabancı düşmanlığıyla ilgili tutumlarının incelenmesi, Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(2), 500-523.
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36(2), 51-73.
- Odabaş, Y. (2020). Göçmen Karşıtlığı ve Prekarya. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. (49), 531-566.
- O’Connell, M.F. (2005). Economic forces and anti-immigrant attitudes in Western Europe : a paradox in search of an explanation. Patterns of Prejudice, 39 (1), 60-74.
- Özmete, E., Yıldırım, H. & Duru, S. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlaması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Göç Özel Sayısı Cilt 1, 191-209.
- Öztürk, M. (2020). Gençlerin Suriyelilere yönelik yabancı düşmanlığına (zenofobi) etki eden sosyodemografik faktörler. Turkish Studies-Social, 15(1), 559-576.
- Padır, M.A. (2019). Examining Xenophobia in Syrian Refugees’ Context: The Roles of Perceived Threats and Social Context. (Yayımlanmamış Doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Scheepers, R, Gijsberts, M. ve Coenders, M. (2002). Ethnic exdusionism in European countries. Public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat. European Sociological Review, 18(1), 17-34.
- Şimşek, H. ve Kula, S. S. (2018). Türkiye’nin Göçmen Politikasında İhmal Edilen Boyut: Eğitsel Uyum Programı, Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (2), 5-21.
- Ünal, S. (2014). Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: Öteki Bağlamında Yabancı Göçmen Ve Mülteci Deneyimi, Journal of World of Turks, 6(3), 65-89.
- Vala, J., Ciero, P., Alice, R. (2006). Racial prejudice, threat perception and opposition to immigration: A comparative analysis, Portuguese Journal of Social Science, 5(2), 119-140.
- Waisman, G., Larsen, B. (2008). “Do Attitudes Towards Immigrants Matter?” Stockholm University, Copenhagen School of Business. https://www.su.se/polopoly_fs/1.55351.1321514452!/SULCISWP2008_5.pdf (Son erişim tarihi: 11.03.2022).

ÇEVİRİM İÇİ KAYNAKLAR

Uluslararası Göç Örgütü, Son erişim; 02.01.2022; <https://turkey.iom.int/node/1084>

Tabaud, A.L. Eyes On Europe, Explaining The Main Drivers Of Anti-Immigration Attitudes In Europe, Son erişim; 02.01.2022 <https://www.eyes-on-europe.eu/explaining-the-main-drivers-of-anti-immigration-attitudes-in-europe/>

EK: Bu çalışma Prof. Dr. Veysel Bozkurt'un danışmanlığını yaptığı "Covid 19 Salgının Toplumsal Etkileri ve Toplumun Aşıya Yönelik Tutumuna Etki Eden Faktörler" adlı makale ödev çalışmasından türetilmiştir.

Tablo 1. Yaşam Memnuniyeti Ölçek İfadeleri

	1. Kesinlikle katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Kararsızım	4. Katılıyorum	5. Kesinlikle katılıyorum
1. Kesinlikle katılmıyorum					
2. Katılmıyorum					
3. Kararsızım					
4. Katılıyorum					
5. Kesinlikle katılıyorum					
1. Yaşamımdan memnunum					
2. Pandemi döneminde aile bağlarım güçlendi					
3. Pandemi döneminde aile içi iletişim sorunlarım arttı					
4. Pandemi döneminde ailemizin içinde (sözel, psikolojik ve fiziksel) şiddet arttı					
5. Sevdiklerimi kaybetmekten korkar hale geldim					
6. Ölüm korkum arttı					
7. Sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum					
8. Hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybetmeye başladım					
9. Daha sinirli/çabuk öfkelenir hale geldim					
10. Günlük işleri yapmakta zorlanır hale geldim					
11. Uyku kalitem bozuldu					
12. Sürekli yorgunluk bitkinlik hissi içindeyim					
13. Yalnızlık duygum arttı					
14. Sağlığım ile ilgili kaygılıyım					
15. Salgın nedeniyle ruh sağlığım bozuldu					

Tablo 2. Göçmen Karşıtlığı Tutumu Ölçek İfadeleri

	0. Hayır	1. Evet
1. Sizce insanların çoğunluğu genelde güvenilir midir?		
2. Geçiminizi teminde sorun zorluk çekiyor musunuz?		
3. Benim için yarının bugünden daha güzel olacağına inanırım		
4. Borçla idare ediyorum		
5. Salgın nedeniyle yakınlarımı kaybettim		
6. Salgın nedeniyle işlerim bozuldu		
7. Sosyal medyada yayılan yalan haberler kısıtlanmalıdır		
8. Düzensiz göçmenler koronavirüsü yaymaktadırlar		
9. Göçmenler ülke ekonomisine zarar vermektedir		
10. Göçmenler ülkenin güvenliğini tehdit etmektedir		
11. Göçmenler ülkenin kültürünü bozmaktadır		
22. Bütün göçmenler evlerine gönderilmelidir		